

Opetusministerio

Undervisningsministeriet

Tekijänoikeuden suuntaviivoja

Keskustelumuistio politiikan muodostamisesta ja järjestelmän kehittämisestä

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:18

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemior och utredningar

Tekijänoikeuden suuntaviivoja

Keskustelumuistio politiikan muodostamisesta ja
järjestelmän kehittämisestä

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:18

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

ISBN 978-952-485-332-0 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2007:18

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
1.3.2007

Tekijät Opetusministeriö	Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä		
	Toimeksiantaja Opetusministeriö		
	Toimielimen asettamispvm -	Dnro -	
Julkaisun nimi TEKIJÄNOIKEUDEN SUUNTAVIIVOJA Keskustelumuistio politiikan muodostamisesta ja järjestelmän kehittämisestä			
Julkaisun osat Muistio			
Tiivistelmä Tekijänoikeuslainsäädännön ja -järjestelmän kehittämistä koskevan keskustelun oheismateriaaliksi on opetusministeriössä valmisteltu keskustelumuistio ”Tekijänoikeuden suuntaviivoja”. Muistio sisältää tekijänoikeuden perusteiden ja järjestelmän kuvausta ja arviointeja, jotka voivat olla avuksi keskustelun pohjana ja arvioita tehtäessä. Ajatusten ja analyysin pohjaksi muistiossa on lisäksi esitetty joukko kysymyksiä. Osa kysymyksistä on luonteeltaan yleisiä, osa koskettaa yksittäisiä asioita: <ul style="list-style-type: none">• Lainsäädännön nykytila ja uudistuksen yleinen suunta• Uudistukseen vaikuttava tekninen, markkina- ja muu kehitys• Eri sidosryhmien asema ja sen huomioon ottaminen• Julkisen vallan rooli• Yksittäiset kysymykset, mm. yksityinen kopiointi, hyvitysmaksut, uudet jakelutiet, oikeuksien siirtyminen, tekniset suojaukset• Rajattujen vapaiden käyttöalueiden ajatus Samaan aikaan keskustelumuistion kanssa julkaistavalla lausuntopyynnöllä pyydetään kaikkia asiasta kiinnostuneita esittämään kirjallisesti näkökohtia tekijänoikeuslainsäädännön ja tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisestä. Keskustelumuistion tarkoitus on tässä toimia tausta-aineistona ja tukimateriaalina.			
Avainsanat tekijänoikeus, tekijänoikeuslaki, lainsäädäntö, politiikka			
Muut tiedot -			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:18		ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-332-0 (pdf)
Kokonaissivumäärä 57	Kieli suomi	Hinta -	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja -		Kustantaja Opetusministeriö	

Aluksi

Ajatus tekijänoikeuden periaatteita ja tekijänoikeuslainsäädännön ja koko tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisen suuntaviivoja koskevasta keskustelusta ja arvioinnista on ollut esillä opetusministeriön kulttuurihallinnossa joitakin vuosia. Sen käynnistämistä jo 2000-luvun alkuvuosina lykkäsi monta vuotta kestänyt intensiivinen lainmuutosprosessi, joka johti vuoden 2005 lainmuutoksiin. Näiden muutosten voimaansaattamisvaiheet jatkuivat aina vuoden 2007 alkuun asti.

Nyt on sopiva hetki keskustelun ja arvioinnin aloittamiseen. Yksi muutosvaihe on saatu päätökseen. Uusien lainmuutosten valmistelu ja tekijänoikeusjärjestelmän uudet kehittämisaskeleet ovat käynnistymässä.

Nyt käsillä olevan keskustelumuistion tarkoituksena on muodostaa pohjaa ajatusten vaihdolle. Siinä esitetään joukko arvioita eri asioista ja joukko kysymyksiä. Jos keskustelu tuottaa merkittävää palautetta, on mahdollista pyrkiä muodostamaan johtopäätöksiä linjanvetojen ja ratkaisujen tueksi vaalien jälkeen tehtävänsä aloittavalle hallitukselle.

Tekijänoikeutta koskevalla keskustelulla on myös eurooppalainen ja kansainvälinen ulottuvuus. Usea kysymys tässä muistiossa koskettaa tekijänoikeuden sääntelyä, jota on verrattain laajasti harmonisoitu Euroopan yhteisössä. Keskustelu Suomessa saattaa tuottaa arvioita, joilla voi olla positiivista vaikutusta myös Euroopan yhteisön sääntelypuitteiden kehittämisessä.

Samaan aikaan keskustelumuistion kanssa julkaistavalla lausuntopyynnöllä pyydetään kaikkia asiasta kiinnostuneita esittämään kirjallisesti näkökohtia tekijänoikeuslainsäädännön ja tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisestä. Keskustelumuistion tarkoitus on tässä toimia tausta-aineistona ja tukimateriaalina.

Keskustelumuistio ei ole tarkoitettu ”valmiiksi” ja ”kiveen hakatuksi” vaan osaksi yhteistä ajatteluprosessia ja keskustelua.

Tarkoituksena on, että muistion, siitä käytävän keskustelun ja saadun palautteen pohjalta laaditaan myöhemmin täsmennetty tekijänoikeuspolitiikka-asiakirja.

Tämä keskustelumuistio on laadittu opetusministeriössä. Ministeriö pitää tärkeänä muistion julkaisemista tekijänoikeuspolitiikan ja sen kehittämislinjoja koskevan keskustelun edistämiseksi.

Sisältö

Aluksi	3
1 MUISTION TARKOITUS JA VISIO	7
1.1 MIKSI KESKUSTELUMUISTIO?	7
1.2 VISIO.....	8
2 TEKIJÄNOIKEUSPOLITIIKAN KYSYMYKSIÄ.....	11
2.1 YLEISIÄ SUUNTAVIIVOJA JA KYSYMYKSIÄ	11
2.1.1 Mikä tekijänoikeus on?.....	11
2.2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ	13
2.2.1 Yleisiä pohdintoja.....	13
2.2.2 Tekijänoikeuden maisema	14
2.2.3 Teknologiakehityksen vaikutukset	15
2.2.4 Tekijänoikeudesta esitetty kritiikki	16
2.3 LAINSÄÄDÄNNÖN JATKUVA UUDISTUS	17
2.4 PERIAATTEELLISIA LÄHTÖKOHTIA.....	19
2.4.1 Filosofia – aatteellisten perusteiden kehitys.....	19
2.4.2 Yleinen etu.....	19
2.4.3 Oikeudet vs. rajoitukset.....	21
2.4.4 Kuluttajanäkökulma	23
2.4.5 Kilpailuoikeus.....	23
2.5 ASIAKYSYMYKSIÄ	24
2.5.1 Yksityinen kopiointi	24
2.5.2 Tallennus- ja laitemaksut – Hyvitysmaksu.....	25
2.5.3 Uudet jakelutiet ja uudet välittämiskanavat	26
2.5.4 Sopimuslisenssijärjestelmä.....	28
2.5.5 Yksilöllinen sopiminen ja oikeuksien kollektiivihallinnointi.....	29
2.5.6 Tekijänoikeuden loukkaukset.....	32
2.5.7 Vertaisverkko, P2P	32
2.5.8 Linkitys.....	33
2.5.9 Verkkoaineiston status.....	33
2.5.10 Verkkoaineiston käyttö lupaolettaman pohjalta.....	34
2.5.11 Hakukoneet.....	35
2.5.12 Sovellettava laki	35
2.5.13 Enforcement tietoverkoissa.....	35
2.5.14 DRM-järjestelmät	36
2.5.15 Tekniset suojakeinot	36
2.5.16 Tekijänoikeuden hallinnointitiedot	38
2.5.17 Tekijänoikeusmerkinnät	38
2.5.18 Open Source- ja Creative Commons -hankkeet	39
2.5.19 Suoja-ajat.....	40
2.5.20 Orvot teokset	40

2.5.21 Levitysoikeus ja sen raukeaminen	41
2.5.22 Tekijänoikeudet ja verotus	41
2.5.23 "Aidatut puutarhat" – Rajatut vapaat käyttöalueet	42
2.5.24 Eräitä yksittäisiä kysymyksiä	44
3 POLITIIKKA, HALLINTO JA TOIMINTAKENTÄT	45
3.1 TEKIJÄNOIKEUSPOLITIikka	45
3.2 LAINSÄÄDÄNTÖ JA VALTIONHALLINTO	47
3.3 TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN TOIMIVUUDEN KEHITTÄMINEN	50
3.3.1 Tiedotustoiminta	51
3.3.2 Koulutuksen lisääminen ja kehittäminen	51
3.3.3 Hyvien käytäntöjen edistäminen	51
3.3.4 Tekijänoikeuden kollektiivinen hallinnointi	51
3.3.5 Tekijänoikeuden loukkaukset – piratismi	52
3.3.6 Tekijänoikeuden tutkimus	52
3.4 POHJOISMAINEN YHTEISTYÖ	52
3.5 TEKIJÄNOIKEUS EUROOPAN UNIONISSA	53
3.6 KANSAINVÄLINEN TEKIJÄNOIKEUS JA KANSAINVÄLISET JÄRJESTÖT	55
3.6.1 Kansainvälinen sopimusjärjestelmä	55
3.6.2 WIPO	55
3.6.3 WTO	56
3.6.4 Unesco	57
3.6.5 Euroopan neuvosto	57
3.6.6 Sopimusaloja, joilla tekijänoikeus on merkityksellinen	57

1 MUISTION TARKOITUS JA VISIO

1.1 MIKSI KESKUSTELUMUISTIO?

Kenelle tämä muistio ja siinä olevat kysymykset on tarkoitettu?

- Sidosryhmille
- Toimialoille ja niiden ammattilaisille
- Yleisölle, kaikille tekijänoikeudesta kiinnostuneille
- Opetusministeriölle, sen kulttuurihallinnolle tekijänoikeuspolitiikasta vastaavana valtioneuvoston yksikkönä
- Kulttuuriministerille
- Muille poliittisille päättäjille

Miksi opetusministeriön keskustelumuihistio?

- Tarve arvioida tekijänoikeuslainsäädännön ja tekijänoikeusjärjestelmän toimivuutta ja kehittämistä
- Tarvitaan lisää tietoa ja arvioita
- Vaikutusten arvioinnin vaikeus
- Epävarmuus kehityksestä, tulevaisuudesta; tarvitaan pohdintaa
- Keskusteluun eri foorumeilla on sekoittunut virheellistä tietoa ja myyttejä

Mitä tästä keskustelusta syntyy?

- Mahdollisia käsityksiä kehityksen suunnista
- Tietoa heikkouksista, joihin tarvitaan ratkaisuja
- Avoimuutta, läpinäkyvyyttä, luottamusta
- Mahdollisuus luoda visio
- Skenaarioita, joiden pohjalta järjestelmää voi kehittää
- Pohjaa politiikan muodostamiselle

1.2 VISIO

Tekijänoikeus 2015

- Tekijänoikeus luo vahvaa pohjaa luovuudelle, luovalle taloudelle ja luoville toimialoille
- Tekijänoikeus sopeutuu toimintaympäristön muutoksiin ja toimii yleisen edun mukaisesti; se kannustaa ja tukee henkisiä ja aineellisia investointeja
- Tekijänoikeuden merkitys kansantaloudessa on vahva; se tuottaa lisäarvoa
- Tekijänoikeus hyödyttää koko arvoketjua – se tuottaa tekijöille, taiteilijoille, tuottajille, kustantajille, muille oikeudenhaltijoille ja jakelijoille taloudellista hyötyä
- Lainsäädännölliset ratkaisut tukevat markkinoita ja liiketoimintaratkaisujen kehittymistä
- Tekijänoikeuden merkitys ymmärretään; tekijänoikeus ei ole este vaan mahdollisuus ja puite
- Tarjolla on runsaasti laillisia hankintakanavia; niiden operaattorit voivat hyvin
- Käyttäjät ovat tyytyväisiä; transaktiokustannukset ovat oikealla tasolla
- Kuluttajat ovat tyytyväisiä; loppukäyttö on joustavaa; liiketoimintaratkaisut vastaavat kuluttajan odotuksia; tekniset suojaukset eivät ole laillisen käytön kitkana
- Tekijänoikeuden vaikutukset ovat oikeudenmukaisia
- Tiedon saatavuus ja ilmaisun vapaus toteutuvat; tekijänoikeuden ei koeta estävän tiedon vastaanottamista ja sen välittämistä
- Tekijänoikeudellinen osaaminen edesauttaa tekijänoikeusjärjestelmän toimivuutta
- Käsitykset lainsäädännön ja järjestelmän kehittämisen suunnasta ovat selvät
- Tekijänoikeuslainsäädäntö on teknisesti selkeä ja selityksin tehty ymmärrettäväksi
- Valtionhallinnolla on Suomen etuja palveleva yhtenäinen tekijänoikeuspolitiikka

Vision taustana oleva tahtotila

Tekijänoikeuslainsäädännön tulisi olla selkeä, läpinäkyvä ja ymmärrettävä. Se on kuitenkin lukuisien osittaismuutosten jälkeen monimutkainen ja vaikeaselkoinen. Selkeyden ja ymmärrettävyyden lisäämiseen on pyrittävä lakiteknisillä muutoksilla, kansantajuisilla selityksillä, koulutuksella ja tiedottamisella.

Lainsäädännön ja järjestelmän kehittämisessä on pyrittävä laajasti hyväksyttävään suhteeseen oikeuksien, rajoitusten, käytön säätelyn ja käytäntöjen ohjaamisen välillä.

Politiikan muodostamisessa otetaan huomioon eri alojen ja niillä syntyvien aineistojen erilaisuudet.

Teosten vapaalle käytölle pitää luoda selvät ehdot ottaen huomioon yleinen selkeyden tarve ja myös se, että moni vapaan käytön muoto on myös oikeudenhaltijoiden toivoma ja viitoittama; tämän osoittaa mm. se, että oikeudenhaltija levittää aineistoa avoimessa tietoverkossa.

Lainsäädännön ohella muita välineitä on otettava tehokkaammin käyttöön. Näitä ovat sopimusten ja lisensioinnin kehittäminen, vapaiden käyttöalueiden sopimuksellinen ja muu määrittely, tietämyksen ja osaamisen lisääminen.

Esiin tuleviin ongelmiin on reagoitava nopeasti.

Tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisen swot lukijan täydennettäväksi

Vahvuuksia <ul style="list-style-type: none">• Ihmisen luovuus jalostuu tuotteiksi, taloudeksi ja työllisyydeksi• Tekijänoikeus on jo olemassa, sitä ei tarvitse keksiä, ja sitä voi parantaa• Tekijänoikeus toimii hyvin jo monessa asiassa• Kansainvälisesti yhtenäinen suoja•	Heikkouksia <ul style="list-style-type: none">• Voimakkaat, erisuuntaiset intressit; toisen etu on toisen menetys• Oikeuksien ostajat ja myyjät eri mieltä kehityssuunnista• Järjestelmän toimivuus kangertalee; osapuolet eivät osaa käyttää välineitä• Teknologisen kehityksen ennakoinnin vaikeus•
Mahdollisuuksia <ul style="list-style-type: none">• Lisää kansantuotetta ja lisäarvoa• Luova talous vahvistuu, varsinkin jos tekijänoikeus alkaa toimia online-maailmassa• Kilpailukyky vahvistuu• Yhtenäinen suoja online-maailmassa antaa mahdollisuuksia vientiin•	Uhkia <ul style="list-style-type: none">• Tekniikka muuttuu arvottomaksi sisältöjen puuttuessa• Intressien välinen taistelu aiheuttaa luopumisia yrittämisestä• Kielteiset heijastusvaikutukset koulutukseen, oppimiseen, sivistykseen, kasvatukseen• Luovuuden alat tyrehtyvät•

Tekijänoikeuden toimivuuden vahvistaminen = luovan talouden vahvistaminen

Ongelmakohtia ja haasteita

- Toimintaympäristön muutokset otettava huomioon tekijänoikeusjärjestelmän ja lainsäädännön kehittämisessä
- Lainsäädännön kehittäminen vaikeaa erittäin voimakkaiden intressiristiriitojen vuoksi
- Lainsäädännön tekninen uudistaminen vaikeaa; teknistä uudistusta ei voida toteuttaa ilman, että pykälät avattuina sisällöllisille muutoksille; tästä syntyy ”kaikkien sota kaikkia vastaan”
- Vaikeudet ennakoida teknologisen kehityksen vaikutuksia
- Digitaalitekniikkaan perustuvat uudet jakelutiet, välittämiskanavat ja levittämismenetelmät haavoittuvia
- Vaikeus kehittää hyvin toimivia teknisiä suojakeinoja, jotka toimisivat luotettavasti kaikissa käyttötilanteissa ja teknisissä järjestelmissä ja jotka myös tunnistaisivat tekijänoikeuden rajoitusten mukaiset käytöt ja vastaisivat loppukäyttäjien odotuksia; lisäksi yhteensopivuuden ongelmat
- Digitaalitekniikka ja tietoverkot helpottavat ja mahdollistavat oikeudenloukkauksia, joiden vaikutukset ”analogiseen maailmaan” verrattuna moninkertaiset
- Piratismi uudet muodot; tietoverkkopiratismilla tallennepiratismia laajakantoisemmat seuraukset

- Laittomasta vertaisverkkolevityksestä vielä suuremmat seuraukset
- Oikeudenloukkausten valvonta vaikeutunut; kilpajuoksu
- Vaikeudet luonteeltaan alueellisen tekijänoikeuden soveltamisessa globaalin tietoverkkovälityksen edellyttämään oikeuksien hankintaan
- Uusia jakeluteitä ja välittämiskanavia kehitettäessä tekniikalla ylivalta sisältöjen kustannuksella; sisällöt muuttuvat raaka-aineeksi
- Konvergenssin sivuvaikutuksena vaatimuksia tekijänoikeudella suojattujen sisältöjen ilmaiskäytöstä uusissa viestintäkanavissa; sisällön arvon inflaatio

Mahdollisuuksia ja ratkaisulinjauksia

Laajasti hyväksyttyyn näkemykseen tekijänoikeusjärjestelmän ja -lainsäädännön kehittämisestä voisi sisältyä seuraavia elementtejä:

- Menestyksellä kehitystyö edellyttää asenneilmaston paranemista
- Tekijänoikeuslainsäädäntöä voidaan selkeyttää myös teknisillä uudistuksilla, jotka toteutetaan erillisprojektina ilman sisällöllisiä uudistuksia; tämä edellyttää laajaa poliittista yhteisymmärrystä ja koko eduskunnan sitoutumista tekniseen uudistukseen
- Lainsäädännön ongelmakohtiin kehitetään EU:n laajuisia ratkaisuja
- Globaaleja toiminnallisia ratkaisuja edistetään kansainvälisessä vuorovaikutuksessa ja kansainvälisillä foorumeilla
- Tekijänoikeusjärjestelmän toimivuutta parannetaan tietämystä ja osaamista lisäävillä toimenpiteillä
- Oikeuksien hankintaa helpottavia ja selkeyttäviä käytäntöjä ja järjestelmiä kehitetään
- Tekijänoikeuksien kollektiivihallinnoinnin kehittämistä sekä sopeutumista globaalien markkinoiden haasteisiin edistetään
- Yritykset ja toimialat, jotka eivät tekijänoikeuslainsäädännöstä riippumattomista syistä kykene muodostamaan toimivia liiketoimintaratkaisuja, käsittävät tämän, ja ponnistautuvat löytämään toimivia ratkaisuja
- Tekijänoikeuslainsäädännön harmaita alueita selkeytetään
- Tekijänoikeuden rajoitussäännösten alaa muotoillaan ottaen huomioon yhteiskunnan yhteisen ja yleisen edun kannalta tärkeitä ja keskeisiä tavoitteita
- Lainsäädännöllisten ja muiden tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuteen vaikuttavien ratkaisujen tulee tukea tekijänoikeuden taloudellisen kannustinvaikutuksen säilymistä niin yksittäisten tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden kuin suojattuja aineistoja hyödyntävien tahojen toiminnassa
- Keskitetystä käyttöoikeuksien hankinnasta saatavat hyödyt on punnittava, tavoitteena merkittävä kokonaishyöty
- Poliitiikan ja strategioiden muodostamisessa otetaan huomioon eri alojen ja niillä syntyvien aineistojen erilaisuudet

2 TEKIJÄNOIKEUSPOLITIIKAN KYSYMYKSIÄ

2.1 YLEISIÄ SUUNTAVIIVOJA JA KYSYMYKSIÄ

2.1.1 Mikä tekijänoikeus on?

Tekijänoikeus on lainsäädäntö, joka luo tekijälle määräysvallan teokseensa. Tällä tavoin tekijänoikeus luo mahdollisuuden menestyä luovalla työllä.

Tekijänoikeus edistää näin laajasti luovaa työtä ja toimii luovan talouden perustana. Tekijänoikeuden ydin liittyy keskeisesti sisältötuotannon arvoketjun alkupäähän, luovan työn vaiheeseen. Tällä on vahva yhteys kulttuuriin, mikä käy ilmi myös tekijänoikeuslain alussa olevasta teoslajiluettelosta. Tässä luovuuden suojassa kysymys ei kuitenkaan ole vain taiteellisesta luovuudesta vaan luovuudesta laajasti.

Tekijänoikeuslain ensimmäinen pykälä

”Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote taikka ilmetköönpä se muulla tavalla.” (1 §:n 1 mom.)

Tekijänoikeus takaa tekijälle lakiin perustuvan neuvotteluaseman: tekijä ja teoksen käyttäjä neuvottelevat ja sopivat teoksen käytön ehdoista. Sopimusten taloudellisten ehtojen kautta tekijän taloudelliset oikeudet toteutuvat ja tekijä saa palkkion luovan työnsä tulosten käyttämisestä.

Yhteiskunnan yleisen edun kannalta keskeiset tekijänoikeuden säännökset (rajoitukset) liittyvät sivistyksellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien sekä sananvapauden ja yhdenver-

taisuuden turvaamiseen (opetus, itsensä kehittäminen, kulttuuriperinnön säilyttäminen, vammaisten tarpeet, tiedonvälitys). Tekijänoikeuteen sisältyy myös perusoikeuselementtejä (esim. omistusoikeus). Tekijänoikeuslaissa olevien asioiden perustuslainmukaisuuden arvioinnissa eri perusoikeuksia voidaan joutua punnitsemaan suhteessa toisiinsa.

Tekijänoikeus kuuluu YK:n ihmisoikeuksia koskevan yleismaailmallisen julistuksen mukaisesti kulttuuriin oikeuksiin (”jokaisella on oikeus niiden moraalisten ja aineellisten etujen suojaan, jotka johtuvat hänen luomastaan tieteellisestä, kirjallisesta tai taiteellisesta tuotannosta”). Vastaava periaate on ilmaistu myös taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa. Myös useissa muissa kansainvälisissä ihmisoikeuksia koskevissa sopimuksissa samoin kuin EU:n perustuslakisopimuksessa on asiasta säännös.

Oikeudet ovat lähtökohtaisesti henkilökohtaisia, individuaalisia oikeuksia, jotka syntyvät luovuudesta, tuloksena teoksen luomisesta. Oikeudet siirtyvät edelleen sopimuksilla tai lain tuella turvaamaan arvoketjun muiden osien asemaa. Laajemmasta kansantaloudellisesta perspektiivistä katsoen tekijänoikeus synnyttää taloudellista toimintaa ja työllisyyttä.

Teollinen tuotanto, viestintä, jakelu ja kauppa ovat arvoketjun myöhempiä vaiheita. Tekijänoikeudet suojaavat näiden alojen investointeja ja ovat osa liiketoiminnan pohjana olevia tuotannontekijöitä.

Myös suuri osa internet- ja teleliiketoiminnasta ja kotielektroniikkateollisuudesta pohjautuu tekijänoikeudellisesti suojattujen teosten olemassaoloon ja käyttöön. Tekijänoikeus muodostaa myös näiden alojen taloudellista perustaa.

Tekijänoikeus edistää teollisuutta, levitystä ja kauppaa kannustamalla luovaan työhön, vaikuttamalla uusien teosten syntymiseen ja mahdollistamalla tuloja niille, jotka ryhtyvät luovaan toimintaan ja siihen perustuvaan taloudelliseen toimintaan.

Tekijänoikeuden suuri taloudellinen merkitys tunnustetaan yleensä. Nekin, jotka eivät tunnusta tekijänoikeuden kannustinvaikutusta, myöntävät sen huomattavan taloudellisen merkityksen.

Tekijänoikeus on yksi keino yhteiskunnan välineistössä. Se on osa yhteiskunnan taloudellista järjestäytymistä tarkoituksenmukaisella tavalla.

Tekijänoikeus, yhdessä osapuolten neuvottelu- ja sopimusosaamisen kanssa, luo tekijänoikeustalouden ja on suurin osa luovaa taloutta.

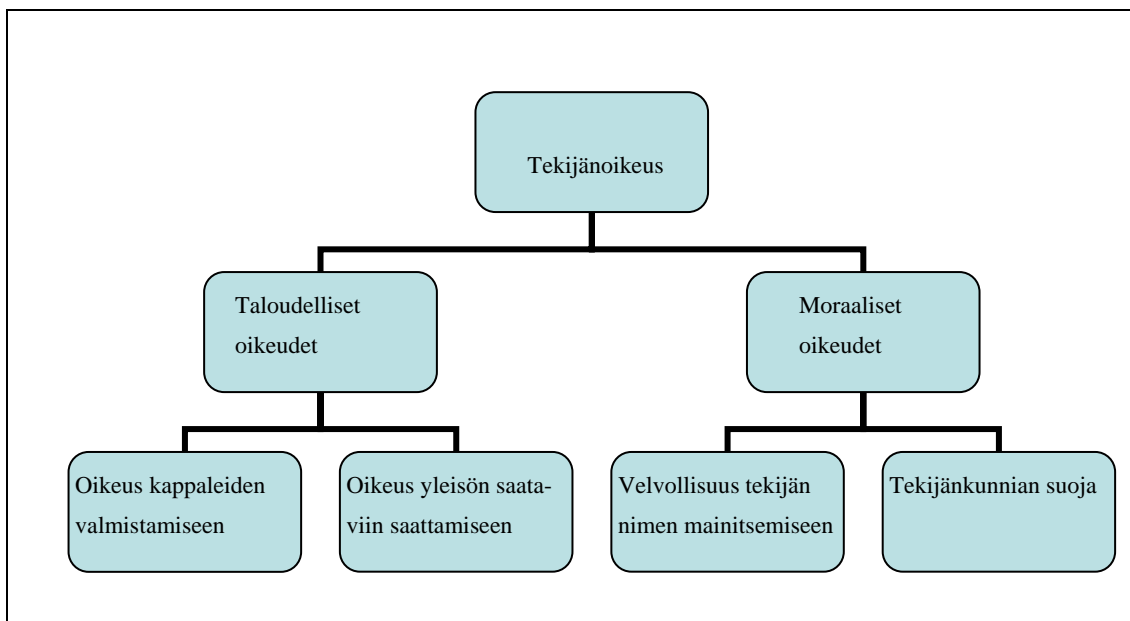
Tekijänoikeus kehittyi teollistumisen ja maatalouden aikakautena, mutta se on ennen tietoyhteiskunnan ideaa syntynyt tietoyhteiskunnan lainsäädäntö. Se oli vuosikymmeniä aikaansa edellä ja viimeiset parikymmentä vuotta sen jatkuva uudistusprosessi on ollut kilpajuoksua tekniikan kehityksen kanssa.

Euroopan unionissa sitä usein luonnehditaan keinoksi luoda (oikeus)varmuutta oikeudellisiin suhteisiin ja muodostaa turvallinen ympäristö suojattujen teosten levittämiseksi.

Tällainen ympäristö on kannustin arvokkaiden sisältöjen levittämiseksi. Tuottajat ja muut investoijat uskaltavat laajaan levitykseen, kun markkinoiden voidaan olettaa toimivan.

- [1] Ovatko tekijänoikeuslain säännökset aiheuttaneet ongelmia sananvapaudelle? Millaisia ne ovat ja millaisissa tapauksissa niitä esiintyy?
- [2] Ovatko tekijänoikeuslain säännökset aiheuttaneet vaikeuksia tiedon saannille tieteen teossa, luovassa / taiteellisessa työssä tai innovaatiotoiminnassa, tai muussa tiedon saannissa?

Tekijänoikeus muodostuu useista oikeuksista

Kussakin yhteiskunnan kehitysvaiheessa on olemassa siihen sopivia suojatasoja. Sekä liian korkea että liian matala suojataso ovat ongelmia.

Tästä muodostuu tarve tasapainottaa tekijänoikeus moniin yhteiskunnassa vallitseviin intresseihin pitäen mielessä sen perustarkoituksen.

2.2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ

2.2.1 Yleisiä pohdintoja

Tekijänoikeus on suurimmalta osin neutraalia käytössä oleviin teknologioihin nähden. Tällaisena se mukautuu monenlaisiin teknisen kehityksen vaiheisiin.

Tekijänoikeuden mukautuminen voi olla proaktiivista, tulevaa kehitystä ennakoivaa, ohjailevaa ja kehitykseen vaikuttavaa, tai reaktiivista, lainsäädäntöratkaisujen tekemistä tapahtuneen kehityksen pohjalta.

Tekijänoikeuslainsäädännössä korostuu erilaisten ja erisuuntaisten intressien kilpailutilanne. Julkiset, yksityiset/kaupalliset ja kuluttajien intressit kilpailevat tekijöiden intressien kanssa.

Intressien kilpailussa osapuolet eivät halua hävittää toisiaan vaan eräänlainen symbioottinen riippuvuus toisista myönnetään. Siinä missä teknologia edistää sisältöjen luomista ja jakelua, edistävät sisällöt myös tieto- ja viestintäteknologian käyttämistä. Tässä symbioottisessa suhteessa tekijänoikeus kannustaa aineettomaan luomisprosessiin ja luovaan työhön, jonka tulokset yleisölle levitettynä hyödyttävät koko yhteiskuntaa.

Julkinen valta voi ohjata tekijänoikeuden kehitystä lainsäädäntö- ja toimeenpanovaltansa puitteissa. Tätä valtaa määrittävät tai rajoittavat mm. perustuslaki (kansalaisten yhdenvertaisuus, muut perusoikeudet), kansainväliset sopimukset, EU:n yhteisöläainsäädäntö ja poliittinen ja yleinen yhteiskuntavastuu.

Menneinä vuosikymmeninä lainsäädäntö on kehittynyt yhtä jalkaa suhteellisen hitaasti tapahtuneen teknisen kehityksen kanssa. Lainsäädännöltä odotetaan entistä nopeampaa reagointikykyä tilanteessa, jossa tekninen kehitys on huomasti nopeutunut.

Teknisten mahdollisuuksien ja lainsäädännön kollisio on useissa tapauksissa ilmeinen. Tekniikka mahdollistaa enemmän kuin mitä laki sallii ja mikä on kohtuullista oikeudenhaltijoiden kannalta.

Pelkkä oikeudellinen näkökulma ei enää riitä; kaikkeen ei voida vaikuttaa lainsäädännöllä. Tekijänoikeuden toimivuuteen on panostettava. Järjestelmän hyödyllisiä piirteitä on korostettava. Informaatiota ja tietämystä on lisättävä. Rangaistusuhkien ja suojan riittävyys tai liiallisuus on arvioitava.

Joitakin digitaalisessa ympäristössä luotuja teoksia on vaikea sijoittaa perinteisiin teoskategorioihin. Tällaisissa tapauksissa teoslajit voivat yhdistyä uudenlaisiksi kokonaisuuksiksi, joihin eivät sovellu esim. teoslajikohtaiset rajoitussäännökset.

Tekijänoikeus on suhtautumisten ristiaallokossa. Tekijänoikeuden koskettaessa yhä enemmän tavallisia kansalaisia heidän jokapäiväisessä elämässään ja erityisesti vapaa-aikana tekijänoikeus koetaan ongelmaksi ja ihmisten vapautta rajoittavaksi. Kysymys ei tosin ole useinkaan itse tekijänoikeudesta vaan siitä, miten mm. sähköisten aineistojen jakelijat käyttävät teknisiä suojauksia ja miten nämä vaikuttavat esimerkiksi siihen, voivatko ostajat käyttää ostamiaan sisältöjä haluamallaan tavalla. Nämä ovat siis enemmän kysymyksiä, jotka koskevat jakelijoiden käyttämiä liiketoimintamalleja kuin tekijänoikeutta.

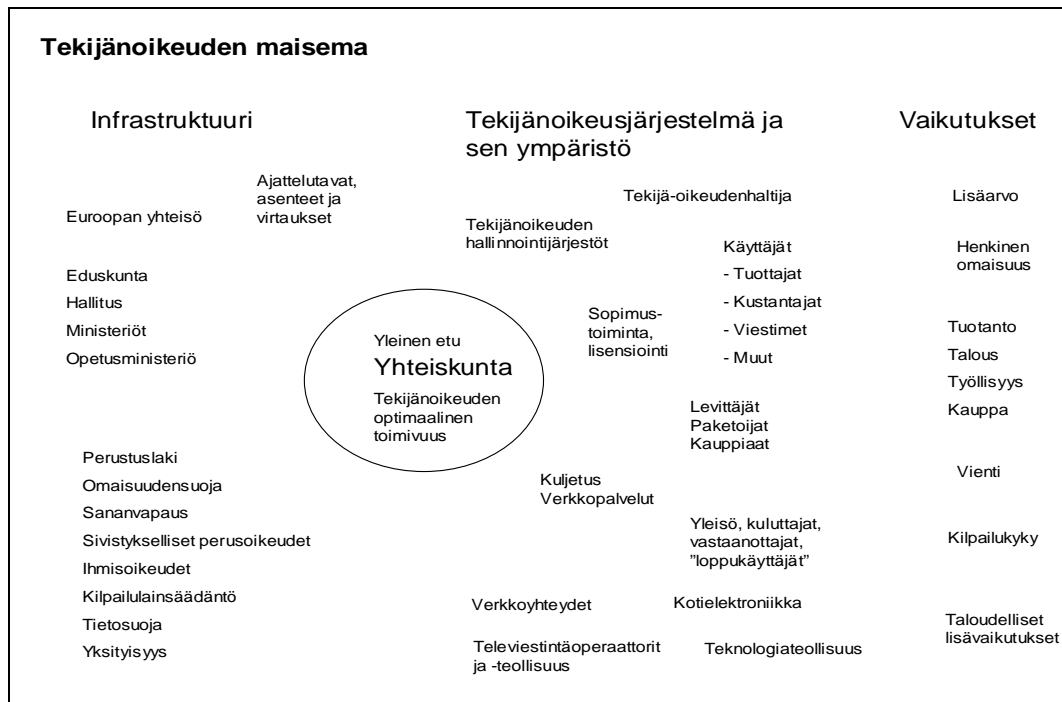
2.2.2 Tekijänoikeuden maisema

Tekijänoikeuden alalla on suuri määrä sidosryhmiä¹, joilla on eri suuntiin meneviä intressejä ja näkökulmia tekijänoikeuteen. Tekijänoikeudessa kohtaavat yhteiskunnan yleiset edut, niiden erilliset edut, joille oikeuksia on laissa myönnetty, oikeuksien käyttäjien edut ja vielä loppukäyttäjien, kuluttajien edut.

Osa eduista on offensiivisia, hyökkääviä, osa defensiivisiä, puolustuksellisia.

Luonteenomaista on, että kaikki, joilla on tekijänoikeudessa jokin intressi, katsovat olevansa heikommassa asemassa kuin muut. Oikeudenhaltijat haluavat suojaa, käyttäjät haluavat tasapainoa ja mieluiten ilmaista käyttöä. Kuluttajat haluavat suojaa ja oikeuksia. Teknolohiateollisuus ja televiestintäyhtymykset haluavat, että tekijänoikeus ei tuottaisi kitkaa heidän tuotteidensa ja palvelujen laajalle kysynnälle, käytölle eikä varsinkaan rasitetta hinnoille.

¹ Muiden muassa: viranomaiset; sähköinen viestintä; painoviestintä; televiestintä ja internet-palvelujen tarjonta; laite- ja järjestelmätoimittajat; audiovisuaalinen tuotanto; musiikin tuottajat ja kustantajat; tietojenkäsittely; tuotanto; jakelu; markkinointi; arkistot; kirjastot; museot; tekijöiden, esittäjien, kustantajien ja tuottajien yhteisvalvontajärjestöt; tekijät; esittävät taiteilijat ja muut oikeudenhaltijajärjestöt; suojankohteiden käyttäjät; kuluttajat.

2.2.3 Teknologiakehityksen vaikutukset

Joukkoviestintä, tietotekniikka ja teleala lähestyvät toisiaan (konvergenssi) siten, että toimialat muuttuvat yhä enemmän samankaltaisiksi ja päällekkäisiksi.

Päätelaitteet muuttuvat kaikkea toimittaviksi. Teknisten välineiden yhdistelyä toisiinsa ei rajoita enää edes mielikuvitus. Teknisten välineiden yhteentoimivuus tai sen puute on kaupalle mahdollisuus tai este.

Teknologianeutraalisuus on hyvä periaate moneen asiaan. Tietynasteiset erot oikeuttavat erilaiseen kohteluun. On tärkeää arvioida, mitkä ovat merkittäviä eroja. Periaatteen soveltamisella on riskinsä.

Tekninen kehitys on ollut tekijänoikeuden kehityksen moottori. Nyt tekniset mahdollisuudet haastavat tekijänoikeuden.

Eri alojen ja sidosryhmien näkökulmat teknologiakehitykseen vaihtelevat.

Kustannustoiminnassa ja tuotannossa sisällöt ovat arvokkaita, liiketoiminnan perusta. Kustantajan ja tuottajan intressissä on, että samoja sisältöjä voidaan käyttää eri jakelukanavissa. Oikeuksien hankinnan tulisi siis olla helppoa. Tämä koskee sekä työntekijöiden tuottamia aineistoja että muita sisältöjä tai niiden raaka-aineita. Oikeuksien painopisteen tulisi siirtyä luovien tekijöiden oikeuksista tuottajien ja jakelijoiden suuntaan.

Radio- ja televisiotoiminnassa ja verkkovälityksessä on muodostunut ultradynaaminen tilanne, jossa tarjolla on jatkuvasti laajentuva määrä uusia jakelutekniikoita, mm. mobiilit jakelutiet. Nämä pitäisi saada nopeasti käyttöön. Samat sisällöt tulisi saada moniin jakelukanaviin ilman eri ehtoja tai kustannuksia.

Tekijät ja muut laissa säädettyjen oikeuksien haltijat miettivät, miten säilyttää mahdollisuus ansaita luovalla työllä ja miten osallistua lisääntyvien sekundaarikäyttöjen ja monikanavaisuuden hyötyihin.

Jakelijoilla on sähköisen kaupan markkinoilla pitkälle samat hyötynäkökohdat kuin oikeuksien haltijoilla. Jakelijoille saattaa ”downstream-suunnassa” olla elintärkeää, että on

olemassa tehokas teknisten suojakeinojen oikeudellinen suoja. ”Upstream-suhteessa” tekijöihin kysymys on sopimisesta ja prosenteista.

Kuluttajilla on oikeutetut odotuksensa palvelujen käyttäjäystävällisyydestä ja käyttöehtojen selkeydestä.

- [3] Millainen vaikutus markkinakehityksellä ja liiketoimintamallien kehityksellä tulisi olla lainsäädäntöön? Mikä osuus jää liiketoiminnan riskille?
- [4] Pitääkö lakia muokata tekniikan ja jakelun ehdoilla vai sisältöjen ehdoilla?
- [5] Tuleeko suojatun aineiston taloudellisesta hyödyntämisestä aina suorittaa korvaus tekijälle? Miten muut käytön ehdot vaikuttavat asiaan?

2.2.4 Tekijänoikeudesta esitetty kritiikki

Tekijänoikeus tietoyhteiskunnan kehityksen esteenä, pullonkaulana

Tekijänoikeussuojaa pidetään liian tiukkana. Epävarmuus tarvittavista oikeuksista vaikeuttaa teosten jatkokäyttöä ja estää hankkeita.

Tekijänoikeus tekee tuotteista kalliita. Uusi teknologia edellyttää nopeaa ja tehokasta toimintaa aineistojen saamiseksi markkinoille.

Teknisten suojakeinojen oikeudellinen suoja on väärä ratkaisu.

Tekijänoikeuden intressipainopiste on väärä

Tekijänoikeuden painopisteen ei tule olla luovien tekijöiden oikeuksissa vaan teollisuudessa. Toisaalta on myös toistuvasti pitkän ajan kuluessa sanottu, että tekijänoikeuksien kehittämisen painopiste on jo tähän mennessä ollut liikaa teollisuuden ja kustantajien intressissä.

Tekijänoikeuslainsäädännön valmistelun lähtökohdan ei tule olla kulttuuripoliittinen vaan teollisuus- ja tietoyhteiskuntapoliittinen. Niinpä valmistelu tulee siirtää opetusministeriöstä kauppa- ja teollisuusministeriöön hoidettavaksi teollisuuden, kaupan ja viennin näkökulmasta ja myös näitä asioita ohjaavan poliittisen johdon alaisuuteen.

Käyttäjien oikeudet on otettava huomioon entistä paremmin. Toisaalta on esitetty, että lakiin ei tule ottaa uusia rajoitussäännöksiä.

Oikeuksien ostoa ja myyntiä tulisi helpottaa mm. poistamalla turhat sopimuslissenssisäännökset sekä karsimalla välikäsiä ja niistä aiheutuvia lisäkustannuksia.

Sopimuslissenssisäännökset siirtävät oikeudenhaltijoiden valtaa tekijänoikeusjärjestöille. Tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden pitäisi voida lissensoida aineistonsa itse.

Tekijänoikeuksien siirtyminen ja hankinta virtaviivaisemmaksi

Oikeuksien hankintaa tulisi helpottaa ottamalla työsuhteessa luotujen teosten oikeuksien siirtymistä koskeva säännös lakiin; taloudellisten oikeuksien siirron tulee kattaa kaikki taloudelliset oikeudet, myös tulevat ja uusiin käyttötapoihin liittyvät oikeudet, samoin oikeudet muunteluun ja edelleen luovutukseen.

Yritysten toimintaedellytyksiä olisi parannettava. Lain valmistelussa myös jakelijoiden, laitteistoteollisuuden ja operaattoreiden liiketoiminta tulee ottaa huomioon.

Erilaisiin jakelutapoihin tulee soveltaa saman yleisön -periaatetta: kun aineisto on ker-
ran jaeltu luvallisesti yleisölle, sitä pitäisi voida jaella uusia jakelukanavia käyttäen samal-
le yleisölle ilman uutta sopimista ja korvauksia. Näin jakeluyritys saisi liiketoimintansa
pohjaksi sisällöt ilman kustannuksia.

Tiedon yhteiskäyttöä tulisi edistää. Julkisella rahoituksella tuotettu aineisto tulisi saat-
taa yleisön saataviin vapaasti tai esim. Creative Commons -lisenssillä.

Tekijänoikeuden sääntely on liian tiukka

Tekijänoikeuden loukkausten ala on liian laaja; rikkomusten ja rikosten alaa tulisi supistaa.

Loukkaussääntelyssä tulisi keskittyä oikeaan kaupalliseen piratismiin, ei henkilöiden
yksityisessä piirissä tapahtuviin asioihin.

Teknisiä suojauksia ja oikeuksien hallinnointitietoja koskevan oikeudellisen suojan tu-
lisi olla siviilioikeudellista, ei rikosoikeudellista. Muutenkin ylimitoitettuihin rangais-
tusuhkiin tarvitaan lievennyksiä.

- [6] Miten tiukka lainsäädännön tulisi olla? Pitääkö sitä heikentää vai vahvistaa?
- [7] Pitäisikö teknisten suojausten oikeudellisesta suojauksesta luopua?
- [8] Onko tekijänoikeuden painopiste liikaa tekijöiden oikeuksissa? Vai onko se liikaa
tuottajien ja kustantajien, siis teollisuuden oikeuksissa?
- [9] Eikö tekijänoikeuden tasapainoa pidä jatkuvasti säätää myös rajoituksilla? Mitkä
seikat tähän vaikuttavat?
- [10] Meneekö suomalainen sopimusalainsäätelmä liian pitkälle?
- [11] Tuleeko Suomen tekijänoikeuslakiin ottaa – ja millainen – työsuhteessa syntynei-
den teosten oikeuksien siirtymistä koskeva erityissäännös (tietokoneohjelmia ja tieto-
kantoja koskevien säännösten lisäksi)?
- [12] Pitäisikö ”saman yleisön periaate” kirjata lakiin?
- [13] Miten määritellään kielletyn ja rangaistavan raja?

2.3 LAINSÄÄDÄNNÖN JATKUVA UUDISTUS

Tekijänoikeuslakiin on vuoden 1961 jälkeen tehty muutoksia 24 kertaa. Muutokset ovat
perustuneet mm. tekniseen kehitykseen ja 1990-luvulta lähtien EU:n yhteisölainsäädän-
töön. Muutoksiin sisältyy myös lain selvennyksiä.

Lain vaikeaselkoisuuteen vaikuttavat mm. seuraavat seikat:

- Laki sääntelee useita erilaisia suojankohteita ja eri oikeudenhaltijoiden oikeuksia
(tekijät, lähioikeuksien haltijat)
- Tekijöiden ja lähioikeuksien haltijoiden oikeudet eivät ole yhtenevät (oikeuksien
laajuus eri, oikeudet syntyvät eri tavoin, yksinoikeuden sijasta voi olla vain korva-
usoikeus)
- Eri teoslajeja säännellään osin eri tavoin
- Esimerkiksi äänitteeseen ja elokuvaan kohdistuu eri oikeudenhaltijoiden oikeuksia,
joiden suoja-ajat eri pituisia

- Kaikkia lain säännöksiä ei voida muotoilla tekniikkaneutraalisti
- Pääsäännöt ja niiden poikkeukset; kaikki säännökset eivät voi luonnostaan koskea kaikkia teoslajeja
- Laissa on selvästi vanhentuneita osa-alueita ja yksittäisiä säännöksiä
- Laissa on aukkoja ja puutteita
- Laissa voi olla ylisääntelyä

Julkisuudessa käydyissä keskusteluissa ja muun muassa lokakuussa 2005 hyväksytyn laajan lainmuutoksen käsittelyn aikana eduskunnassa on edelleen vaadittu lain kokonaisuudistusta muun muassa lain selkeyden parantamiseksi. Kokonaisuudistuksen puutteen on arvioitu vaikeuttavan esimerkiksi tietoyhteiskuntakehitystä.

Kokonaisuudistuksen puolesta ja sitä vastaan voidaan esittää erilaisia näkökohtia:

Puolesta

- Koherentti laki, yhtenäiset käsitteet
- Uudistettu rakenne palvelee selkeyttä ja lain soveltamista
- Laki kirjoitettu kokonaisuudessaan ottaen huomioon 2000-luvun alun teknologiaympäristö ja nähtävissä oleva tulevaisuus

Vastaan

- Vaatii poikkeuksellisen laajat resurssit ja kestää useita vuosia
- Pitkään kestävä epävarmuus lain tulevasta sisällöstä tärkeissä asioissa
- Kun kaikki pykälät ja asiat avataan, alkaa ”kaikkien sota kaikkia vastaan”

Tuoreimman lainuudistuksen, 2000-luvun alun tietoyhteiskuntauudistuksen laajuus ja kesto olivat lähellä kaikkien osapuolten sietorajaa ja kestävyys. Kaikkien tiedossa oli, että asia oli tärkeä. Hallituksen esityksen esivalmistelu ja sen vireillä olo aiheuttivat ”kentällä” runsaasti epävarmuutta, useita intensiivisiä taisteluvaiheita ja lopulta ”taisteluväsymystä”.

Esityksen läpivienti eduskunnassa tehtyine muutoksineen oli myös huomattava päätöksentekokyvyn testi eduskunnalle valiokuntineen.

- [14] Onko tekijänoikeus oikeutena aikansa elänyt? Kuinka paljon ja mitä on muuttunut? Ovatko perusteet kohdallaan? Tarvitaanko täysrevisio?
- [15] Ovatko käsitteet ajan tasalla?
- [16] Olisiko tarvittavat uudistukset mahdollista toteuttaa vaiheittain esimerkiksi siten, että ensin tehtäisiin uudelleen numerointi ja säännösten uudelleen järjestely ja vasta sitten sisällöllisiä uudistuksia?
- [17] Millaisin menetelmin erilaisten sisältöratkaisujen vaikutuksia voidaan arvioida?
- [18] Millaista liikkumavaraa kansainvälisiin sopimusmääräyksiin ja yhteisöläinsäädäntöön sisältyy?
- [19] Millainen rooli julkisella vallalla tulisi olla? Sitovia toimia vai toimijoille toimintavapautta? Hyviä palveluja, arm's length -etäisyydeltä vai lisää sääntelyä?

2.4 PERIAATTEELLISIA LÄHTÖKOHTIA

2.4.1 Filosofia – aatteellisten perusteiden kehitys

Tekijänoikeuden retoriikassa kaikuu antiikin Rooman kieli. Plagiaatti oli itse asiassa ihmisryöstö. Tekijänoikeudessa se on persoonallisuuden loukkaus.

Kirjapainotaito loi perustan tekijänoikeudelle. Käsien jäljentämisestä siirryttiin kirjojen massatuotantoon, syntyivät kirjanpainajan privilegit ja yksinoikeus teoksen monistamiseen. Teos irrottautui tekijästä omille teilleen. Taidekäsitys muuttui valistuksen aikakaudella yksilöllisyyttä korostavaksi. Taideteoksen katsottiin ilmaisevan taiteilijan luovaa persoonallisuutta; se ei ollut enää jumalallisen tahdon ilmentymä, kuten keskiajalla.

Ranskan vallankumous ja valistuksen aikakausi muovasivat ajatuksen tekijän luonnollisista oikeuksista (droit d'auteur).

Samaan aikaan Yhdysvaltojen kehitys seurasi Englannin common law -traditiota; kehittyi kustantajan kopiointisuojaan perustuva tekijänoikeuskäsitys, ”copyright”.

2.4.2 Yleinen etu

Tekijänoikeudellisen yksinoikeusjärjestelmän perustana on laaja yleinen ja koko yhteiskunnan etu. Tähän yhteiskunnan etuun kytkeytyvät mm. luovien toimialojen, sisältötuotannon, innovaatiotoiminnan, luovuuspolitiikan, sivistyksen, koulutuksen, työllisyyden, saatavuuden, talouden, levityksen, kaupan ja kilpailukykyyn edut.

Tekijänoikeus kytkeytyy yhteiskunnan politiikka-alueilla ensinnäkin kulttuuripolitiikkaan, luovuuden edistämiseen ja saatavuuden turvaamiseen. Tekijänoikeus kytkeytyy myös tietoyhteiskuntapolitiikkaan, kauppapolitiikkaan, teollisuuspolitiikkaan ja moneen muuhun politiikkaan. Nämä kaikki on otettava huomioon.

Tekijänoikeuden keskeisin piirre on se, että oikeudet takaavat tekijälle neuvotteluaseman. Oikeudet toteutuvat neuvottelujen, sopimusten ja niiden ehtojen kautta.

Tekijänoikeus ei kuitenkaan voi taata hyvää sopimusta; sellainen syntyy, jos neuvottelijat taitavat. Järjestelmää ja lainsäädäntöä kehitettäessä on näin pidettävä mielessä, että tekijänoikeus ja sopimustoiminta ovat kaksi eri asiaa.

Tekijälle myönnettyt yksinoikeudet kannustavat luovaan työhön, josta koituu yhteiskunnalle merkittäviä hyötyjä:

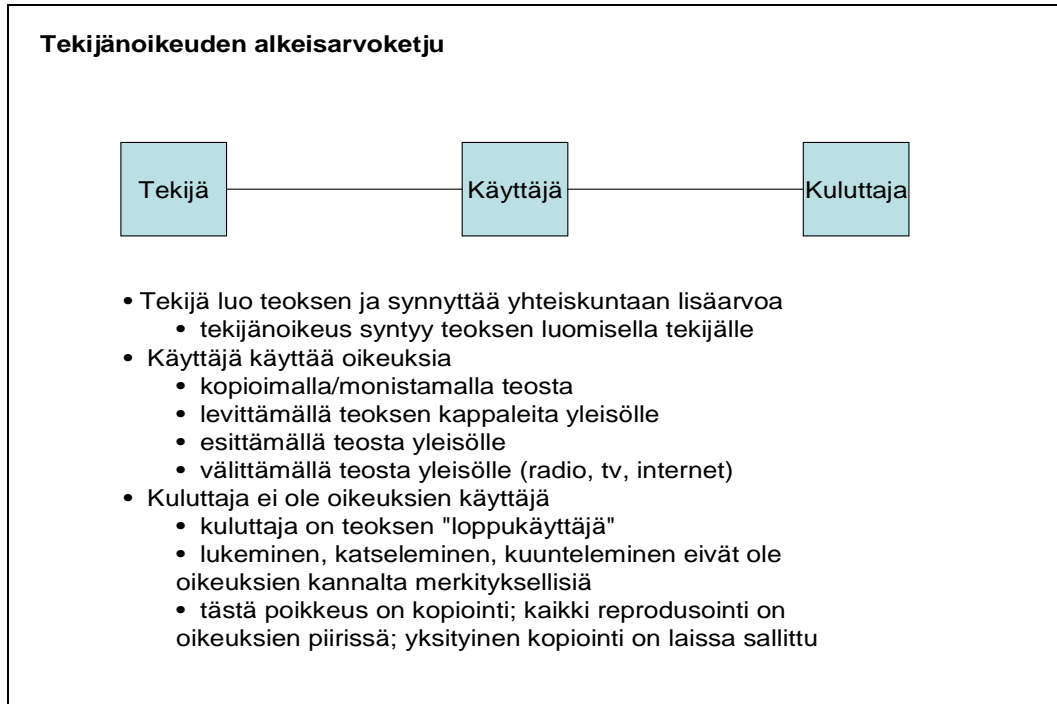
- Tekijänoikeus suojaa luovan yksilön moraalisia ja aineellisia etuja.
- Tekijänoikeus edistää kulttuurin levitystä ja tiedonvälitystä turvaamalla kustannus- ja tuotantotoiminnan taloudellista asemaa.
- Tekijänoikeus edistää sananvapauden ja tiedon saatavuuden toteutumista muodostamalla tiedon levitykselle vakaat puitteet.

Tekijänoikeuden taloudelliset ja kansantaloudelliset vaikutukset ovat mittavat. Luova talous pohjautuu laajasti tekijänoikeuksille. Tekijänoikeusalojen talous luo myös työllisyyttä.

Tekijänoikeus myös takaa kohtuullisesti aineistojen saatavuuden. Tämä palvelee ja edistää koulutusta, innovaatiotoimintaa, koko yhteiskunnan kehitystä, tiedettä, tutkimusta ja yritystoimintaa. Kannustinefekti ulottuu paitsi luovuuteen myös investointeihin, yrittäjyyteen, tuotantoon ja levitykseen.

Yhteiskunta myös huolehtii muiden toivottavien asioiden mahdollistamisesta lakiin otettujen hyvin perusteltujen rajoitusten avulla tai hankkimalla sopimuksin tarvittavat käyttöoikeudet.

Laajan yleisen edun saavuttamiseksi ja keskenään kilpailevien etujen tasapainottamiseksi lakiin on otettu tasapainottavia säännöksiä tekijöiden ja muiden oikeuksien omistajien, suojankohteiden käyttäjien ja kuluttajien etujen huomioon ottamiseksi.

Tämä tasapaino ei ole koskaan keskikohdan tai keskiarvon määrittelyä. Jonkun osapuolen kannalta suoja on aina liiallinen tai liian vähäinen.

Suojan tiukkuutta tasapainotetaan mm. rajoitetulla suoja-ajalla, suojan laajuuden sääntelyllä, rajoitussäännöksillä sekä sopimus- ja pakkolisenssejä koskevilla säännöksillä. Suuri joukko teoksia on tekijänoikeuden ulkopuolella (public domain) suoja-ajan umpeutumisen vuoksi tai sen vuoksi, että ne eivät lain mukaan saa suojaa (lait ja asetukset ym.).

Mihin ei ole tekijänoikeutta		
<ul style="list-style-type: none"> • ideat • juonet • tieto • tietämys • tiedot • tosiseikat 	<ul style="list-style-type: none"> • merkitykset • käsitteet • käsitykset • periaatteet • järjestelmät • menetelmät 	<ul style="list-style-type: none"> • käyttäytymissäännöt • tapahtumasarjat • logiikka • algoritmit • keksinnöt • löydökset

Teoksiin kohdistuvilla oikeuksilla on luonnolliset rajansa; teoksen tulee olla itsenäinen, omaperäinen, eikä se saa olla plagiaatti. Suojaa saa myös taiteellisesti huono, epämoraalinen, jopa muun lainsäädännön mukaan sinänsä laiton teos.

Tekijänoikeus ei ole erillinen saareke oikeusjärjestelmässä, vaan sillä on tärkeä yhteys oikeusjärjestelmän yhteisen perustan muodostaviin perusoikeuksiin ja muihin oikeusvaltion kantaviin periaatteisiin.

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948) mainitsee tekijänoikeuden. Suomen perustuslaki takaa taloudellisten oikeuksien perustana olevan omistusoikeuden ja sopimusvapauden sekä vapauden valita ammattinsa ja elinkeinonsa. Myös moraaliset oikeudet on turvattu kunnian suojassa. Tekijänoikeus ottaa huomioon myös sananvapauden (oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa viestejä) ja sivistykselliset perusoikeudet.

Tekijänoikeusympäristössä eri perusoikeuksien välille syntyy luonnollisia jännitteitä. Esimerkiksi omaisuudensuojaa turvaavia teknisiä suojakeinoja on pidetty informaation vapautta oikeudellisesti ja tosiasiallisesti rajoittavana järjestelmänä. Tekijänoikeudellisissa ratkaisuissa eri perusoikeudet eivät ole toisiaan pois sulkevia vaan niitä punnitaan toisiinsa nähden.

Oikeus markkinoille pääsyyn ja tehokkaisuuteen ja toimiviin markkinoihin toteutuu elinkeinovapauden ja yhdenvertaisuusperiaatteen kautta.

Tekijän yksinoikeuteen sisältyy myös valta määrätä suojan kohteena olevan aineiston markkinoista ja siten periaatteessa myös ratkaisusta markkinoiden jakamiseksi eri segmentteihin sekä teknisten suojakeinojen käytöstä.

Kilpailuoikeus ja sen periaatteet tukevat markkinoiden toimivuutta rajoittamalla monopoliasemien väärinkäyttöä ja sen kielteisiä vaikutuksia. Yksinoikeuteen pohjautuvan määräävän markkina-aseman väärinkäyttäminen voi tietyissä tilanteissa olla kilpailuoikeudellisten säännösten perusteella kiellettyä. Kilpailuoikeudesta voi johtua rajoituksia myös sille, millä tavoin ja mihin tarkoituksiin tekijänoikeuden haltijat voivat käyttää teknisiä suojakeinoja.

Kansantaloudellisesta näkökulmasta tavoitteena on optimaalinen yhteiskunnallinen etu. Suojan myöntämisestä ja sen olemassaolosta yhteiskunnalle aiheutuvien kustannusten samoin kuin oikeuksien hankinnan asiointikustannusten (transaktiokustannukset) tulisi pysyä minimissä.

2.4.3 Oikeudet vs. rajoitukset

Tekijänoikeuteen ja sen käyttämiseen kohdistuu sekä tekijänoikeuslaissa säädettyjä rajoituksia että muusta lainsäädännöstä aiheutuvia rajoituksia.

Rajoitussäännösten säätämistä kansallisessa laissa rajoittavat tekijänoikeuden alan kansainväliset yleissopimukset: Bernin konventio, Rooman konventio, TRIPS, WCT ja WPPT. Tietoyhteiskuntadirektiivi (2001/29/EY) sisältää tyhjentävän luettelon jäsenmaille sallituista oikeuksien rajoituksista. Direktiivin sallimien rajoitusten säätämistä ohjaa vielä yleissopimukseen pohjautuva ns. kolmen kohdan testi – lainsäätäjälle tarkoitettu ohje/velvollisuus, joka tulee ottaa huomioon rajoituksia säädettäessä.

Rajoitussäännökset voidaan jakaa kahden tyyppisiin rajoituksiin. Oikeuksien täyden rajoituksen nojalla teoksen tai muun aineiston käyttö on sallittu lupaa kysymättä ja korvauksella maksamatta. Pakkolisenssi sallii käytön lupaa kysymättä; käytöstä on kuitenkin suoritettava korvaus.

Rajoitussäännöksen hyödyntäjä voi laissa säädettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta valmistaa kappaleen itse tai hän voi antaa sen jonkun toisen tehtäväksi (valmistuttajan aloitteesta ja vastuulla).

Tekijänoikeuden rajoitukset

- Teoksen verkkosiirron ja laillisen käytön mahdollistavan tilapäisen kopion valmistaminen
- Yksityinen kopiointi
- Ajankohtais- ja uutisohjelman tallentaminen yhteisön sisäiseen tiedotuskäyttöön
- Teoksen esityksen tallentaminen opetuskäyttöön
- Teoksen käyttö ylioppilaskokeessa ja vastaavassa
- Radio- ja televisiolähetysten tallentaminen sairaaloissa, vanhainkodeissa, vankiloissa ym.
- Teosten käyttäminen arkistoissa, kirjastoissa ja museoissa
- Teosten käyttäminen vapaakappalekirjastoissa ja Suomen elokuva-arkistossa
- Teosten saattaminen vammaisten käytettäväksi (korvausoikeus)
- Opetuksessa käytettävät kokoomateokset (korvausoikeus)
- Teoksen kappaleiden levittäminen
- Teoskappaleen näyttäminen
- Julkinen esittäminen jumalanpalveluksessa ja opetuksessa
- Siteerausoikeus
- Lehdistön lainausoikeus
- Tekstin ottaminen konserttiohjelmaan
- Taideteosten käyttäminen lehdistössä, valokuvassa, elokuvassa ja televisio-ohjelmassa
- Taideteoksen käyttäminen luettelossa ja tiedotuksessa
- Julkisella paikalla olevan taideteoksen ja rakennuksen kuvaaminen
- Päiväntapahtuman toisintaminen
- Julkisten lausumien toisintaminen
- Asiakirjajulkisuus, oikeudenhoito, yleinen turvallisuus
- Rakennusten ja käyttöesineiden muuttaminen
- Lyhytaikainen lähetystekninen tallentaminen
- Jakeluvelvoitteen alaisten ohjelmien edelleen lähettäminen
- Tietokoneohjelmien ja tietokantojen erityissäännökset, mm. varmuuskopiointi

Rajoitussäännös ei luo offensiivista oikeutta vaatia ja saada aineisto haltuun käytettäväksi.

Aineistojen käytöstä tehdyt sopimukset sitovat. Laissa olevan rajoituksen perusteella sopimusta ei saa rikkoa.

On olemassa selkeä tarve selventää ”harmaita alueita” ja tarkistaa sekä laajentaa nykyisten rajoitussäännösten soveltamisalaa mm. opetus- ja tutkimuskäytön sekä kirjasto-, museo- ja arkistokäytön osalta. Myös sitaattisäännöksen selventämistä on syytä harkita.

- [20] Onko oikeuksia ja niiden rajoituksia koskevien säännösten osalta kehittämistarpeita? Jos on, niin millaisia?
- [21] Miten sitaattisäännöstä voitaisiin tai pitäisi selventää?

2.4.4 Kuluttajanäkökulma

Tärkeimmäksi kuluttajia koskevaksi kysymykseksi ovat nousseet tilanteet, joissa musiikkia myydään sähköisessä muodossa siten, että musiikki on tietyssä teknisessä muodossa ja käytettävissä vain tietyllä laitteella, ja tätä tukee käytetty tekninen suojaus.

Ennen digitaalista aikakautta loppukäyttäjän (kuluttajan) ei ole tarvinnut tietää mitään tekijänoikeudesta. Yksityinen kopiointi on sallittua, eikä muukaan teosten käyttö yksityisessä piirissä kuulu tekijän yksinoikeuden piiriin.

Digitaalisen ympäristön kehittyminen on muuttanut tilannetta. Yksityisen käytön ympäristössä tietokone ja tietoverkot dominoivat. Yksityistä käyttöä voidaan käytännössä rajoittaa teknisillä suojuksilla. Aineiston kuunteleminen, katseleminen ja lukeminen edellyttävät kopion tekemistä. Tietokoneen ja tietoverkkojen yhdistelmä mahdollistaa kuluttajien välisen kommunikaation.

Kuluttajan etu tulee arvioitavaksi niissä tapauksissa, joissa kuluttaja hankkii vastikkeellisia hyödykkeitä tai palveluja. Kuluttajana ei voida pitää henkilöä, joka ei osta eikä aiokaan ostaa aineistoja tai sisältöpalveluja.

Kuluttajien odotukset kiteytyvät tuotteen käyttömahdollisuuksien maksimointiin. Tarpeettomia esteitä laillisesti hankittujen teosten käyttöön ei tule olla. Yhden rajan tässä suhteessa muodostaa kuluttajan rauhoitettu kotipiiri.

Tekijänoikeuslainsäädännön ohella kuluttajansuojalainsäädäntö on sovellettavissa myös sähköisten palvelujen ja kaupan alueella.

Kuluttajaviranomaiset ovat kiinnittäneet huomiota mm. kuluttajien mahdollisuuteen kopioida CD-levyjä toisille tallennuslaitteille. Laillisista kopiointimahdollisuuksista ja -tekniikoista tulisi tiedottaa kuluttajille.

Myös musiikin verkkomyyntiin sopimustilanteet ja muut aspektit ovat kuluttajaviranomaisten tarkastelussa.

- [22] Ovatko kaikki odotukset kuluttajalaitteiden, teknisten järjestelmien ja aineistojen yhteen toimivuudesta oikeutettuja?
- [23] Pitääkö teknisten suojakeinojen oikeudellista suojaa pitää yllä teknologian kehittäjän ja/tai sisällön levittäjän taloudellisten etujen vuoksi?
- [24] Pitääkö tämä oikeudellinen suoja – ja missä tapauksissa – murtaa kuluttajien edun vuoksi ja kilpailun lisäämiseksi?
- [25] Voiko kuluttajan edusta olla kysymys jossakin muussa tilanteessa kuin vastikkeellisessa, esim. jos henkilö saa hyödykkeen haltuunsa tai käyttöönsä ilmaiseksi?

2.4.5 Kilpailuoikeus

Tekijänoikeus ei, kuten ei myöskään omistusoikeus fyysiseen esineeseen, sinänsä aiheuta puuttumista vapaaseen kilpailuun. Toisaalta kilpailuoikeus voi aiheuttaa rajoituksia siihen, miten tekijänoikeutta saa käyttää (tuonnin määrälliset rajoitukset, määrävän markkina-aseman väärinkäyttö).

Suomessa kilpailuviranomaiset ovat tarkastelleet käytännön tilanteiden valossa yhteisvalvontajärjestöjen kilpailuoikeudellista asemaa. Käyttötilanteiden ja markkinoiden kehityessä kontrolli on jatkuvaa.

Markkinatilanteet ja niihin liittyvät kilpailunäkökohdat on otettava lainsäädännön uudistamisessa huomioon.

- [26] Missä määrin pakottavilla järjestelyillä, esimerkiksi oikeuksien hallinnointiin puuttumisella tulisi ottaa kilpailuoikeudellisia näkökohtia nykyistä paremmin huomioon?

2.5 ASIAKYSYMYKSIÄ

2.5.1 Yksityinen kopiointi

Mahdollisuus kopioida yksityiseen käyttöön on keskeinen periaate. Myös perustuslain mukaiset yksityisyyden suoja ja tiedonsaannin vapaus kuuluvat yksityisyyttä ja yksilön tarpeita korostaviin periaatteisiin. Näillä on kuitenkin erilaiset soveltamisalat.

Yksityisessä piirissä tapahtuvia toimia on vaikea valvoa ja niihin on vaikea puuttua. Myös yksityisyyden suoja asettaa rajoituksia.

Digitaalisuus on lisännyt yksityisen kopioinnin määrää; kopioiden laatu on ensiluokainen; monen mielestä ei ole syytä ostaa alkuperäistä tuotetta. Myynnin väheneminen voi vaikuttaa tuotantoon ja levitykseen; tarjonta kapenee, tarjonnan moninaisuus, diversiteetti huononee.

Yksityinen kopiointi kokonaisuutena muodostaa erittäin laajan tosiasiallisen suojatun aineiston hyväksikäytön muodon kaupallisen tuotannon ja levityksen rinnalla. Se voi olla jopa laajempi kuin kaupallinen levitys. Tosiasia on myös, että yksityinen kopiointi korvaa muuta hankintaa ja myynti- ym. tuloja jää saamatta aineiston oikeudenhaltijoilta, kaupalliselta tuotannolta ja jakelijoilta. Tätä on kuitenkin mahdotonta mitata.

Kopiosuojausten purkukielto vaikeuttaa yksityisen kopioinnin periaatteen soveltamista.

Eduskunta on edellyttänyt yksityisen kopioinnin mahdollisuuksien varmistamiseksi teknisiä suojauksia koskevien säännösten vaikutusten seuraamista. Ensimmäinen raportti on annettu eduskunnan sivistysvaliokunnalle joulukuussa 2006.

- [27] Kuinka laajalle yksityisen kopioinnin vapauden tulisi ulottua? Tulisiko laissa asettaa nykyistä selvemmät kappale- ym. rajat?
- [28] Tulisiko digitaalista yksityistä kopiointia säännellä eri tavalla kuin analogista? Kappalemääräinen rajoitettu kopiointimahdollisuus?
- [29] Tulisiko teknisten suojausten käyttäjät velvoittaa mahdollistamaan rajoitettu yksityinen kopiointi?
- [30] Mahdollinen säädetty karenssiaika, jonka aikana kopiointi ei olisi sallittua?

Ulkopuolisen avun käyttömahdollisuus yksityisten kopioiden tekemiseksi otettiin aikanaan lakiin tasa-arvosyistä. Sävellys- ja elokuvateosten kopioimisessa ulkopuolisen avun käyttö on kuitenkin kielletty.

Tallennusteknologiaa on nykyään lähes jokaisessa kodissa. Nauhureiden tilalle ovat tulleet tietokoneet ja muistiyksiköt. Yksityiseen käyttöön tarkoitettu muisti voi sijaita myös verkossa palveluntarjoajan palvelimella. Myös aineiston tallentamispalvelun voi ostaa.

- [31] Millaisin edellytyksin ulkopuolisten tallennus- ym. palvelut voitaisiin rinnastaa kotona tapahtuvaan yksityiseen kopiointiin? Tarvittaisiinko erityisiä reunaehtoja?
- [32] Miten hyvitysmaksu soveltuisi ulkopuoliseen tallennuspalveluun? Olisiko tallennuspalvelun tarjoaja vastuussa maksun maksamisesta?

2.5.2 Tallennusalusta- ja laitemaksut – Hyvitysmaksu

Hyvitysmaksu

- Yksityisen kopioinnin (käytön) korvaaminen tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille
- Tietoyhteiskuntadirektiivi edellyttää hyvityksen järjestämistä, jos yksityinen kopiointi sallittu lainsäädännössä
- Maksu kerätään yksityiseen kopiointiin käytettävistä tallennusalustoista; kasettimaksu vuodesta 1984
- Maksun piiriin kuuluvat laitteet ja maksun suuruus vuosittain
- Hyvitysmaksun kertymä v. 2005 n. 11 milj. €
- Jaetaan oikeudenhaltijajärjestöjen kautta suorina korvauksina (korvauksen individuaaliosaa) ja välillisinä korvauksina (korvauksen kollektiiviosaa)

Yksityisestä kopioinnista hyötyvät kopioijien lisäksi pääasiassa laitevalmistajat ja nyttemmin myös teleoperaattorit. Yksityisestä kopioinnista hyvitysmaksuna maksettava kompensatio on vain murto-osuus kopioinnin mahdollistavan tekniikan ja infrastruktuurin talouteen verrattuna. Suuruusluokasta kertoo jotain se, että 1997 koko tekijänoikeuteen kytkeytyvän laitteistoteollisuuden valmistuksen ja kaupan (ilman teleoperaattoreita) liikevaihto oli 8,6 mrd. markkaa (1,4 mrd. euroa). Samaan aikaan kasettimaksun kertymä oli n. 54 milj. markkaa (9 milj. euroa).

Direktiivi ei määrittele sitä, mistä hyvitysmaksu kerätään. Maksu voi olla esimerkiksi laitemaksu, tallennusalustamaksu tai maksu voi olla kytketty johonkin kopioimisessa tai tallentamisessa käytettävään teknologiaan, kuten internet-yhteyteen.

Maksun summaarisuus oli esillä, kun kasettimaksusta säädettiin vuonna 1984. Maksun kohdistuminen tarkasti niihin, jotka kopioivat/tallentavat yksityiseen käyttöön suojattuja aineistoja, ei ole käytännössä mahdollista; järjestelmä on kompromissi mahdottoman ja mahdollisen välillä. Ammattimainen käyttö ei kuulu maksun piiriin; tästä pitää huolen maksun palautusjärjestelmä ja mahdollisuus ostaa tallennusvälineet ilman maksua. Tämä ei kuitenkaan auta yksittäisten kuluttajien tapauksessa.

Nykyisen lain puitteissa maksu voidaan ulottaa ja pitää vain sellaisten tuotteiden alueella, joista riittävän merkittävä osa tiedetään käytettävän yksityiseen kopiointiin. Markkinakehitys, joustavien teknisten suojausten käyttö ja tallenteeton sähköisen kaupan tilanne

(esim. musiikki tiedostoina ja pelkkinä käyttöoikeuksina) voivat johtaa siihen, että tällaiset maksut aikanaan poistuvat.

Naapurimaiden erilaiset järjestelmät ja hintatasot ovat johtaneet postitse tapahtuvien toimitusten lisääntymiseen. Suomessa maksu on sidottu valmistukseen ja maahantuontiin.

Järjestelmä ei ole aukoton: tilauksia voidaan tehdä internetin kautta, jolloin toimitus tapahtuu postitse suoraan ostajalle. Maksun eurooppalainen harmonisointi ratkoisi joitakin käytännön tilanteita.

Direktiivi ei määrittele sitä, mistä maasta kotoisin olevalle hyvitysmaksuvaroja on tilitettävä. Hyvitysmaksuna kerättävä yksityisen kopioinnin korvaus kohdistuu pääosin siihen maahan, jossa kopiointi tehdään. Hyvitysmaksun edunsaajina ovat ensi sijassa kotimaiset tekijät, artistit ja tuottajat. Ulkomaiset oikeudenhaltijat voivat saada korvauksia järjestöjen keskinäisten vastavuoroisuussopimusten perusteella.

Hyvitysmaksu ei ole oikeus, toisin sanoen tekijällä ei ole oikeutta saada osuutta kerätyistä hyvitysmaksusta. Myöskään direktiivi ei edellytä oikeuksia. Maksuun ei sovelleta kansallisen kohtelun periaatetta. Oikeuksien hallinnointijärjestöt tilittävät kuitenkin omaaloitteisesti jossain mitassa individuaalikorvauksia vastavuoroisuuden perusteella myös ulkomaille.

Euroopan komissio on kesällä 2006 konsultoinut eurooppalaisia toimijoita hyvitysmaksuun liittyvistä asioista vaikutusanalyysinsä pohjaksi ”copyright levy reform”-hankkeessaan. Vaikutusanalyysia ja johtopäätöksiä ei ole toistaiseksi julkaistu.

Komission ”stakeholder consultation” -kysymyksissä tarkasteltiin mm. sitä, miten nykyisissä jakomenetelmissä kyetään ottamaan huomioon todellinen kopiointi, maksun soveltamista tietokoneiden kiintolevyihin ja siirrettäviin muistikortteihin, teleoperaattoreiden mahdollista vastuuta hyvityksestä, monitoimilaitteiden maksuja, sitä vaikuttavatko maksut uusien liiketoimintamallien kehittymiseen, sekä kuluttajien vastuuta internetistä tilattujen tallennuspalvelujen maksuista.

- [33] Mitä on se yksityinen kopiointi, jota hyvitysmaksulla korvataan?
- [34] Mikä on sähköisen kaupan liittyvän käyttöluvan myynnin suhde loppukäyttäjän kopiointiin? Sisältyykö käyttölupa oikeus kopioida?
- [35] Missä määrin ja kuinka pitkäksi aikaa lisensioitu kopiointi ja yksityinen kopiointi jäävät elämään rinnakkain?

2.5.3 Uudet jakelutiet ja uudet välittämiskanavat

Tietoverkoista on tullut keskeinen uusi jakelukanava tallennekappalejakelun ja perinteisen radio- ja televisiolähtetämisestä rinnalle. Niin ikään radio- ja televisiolähtettäminen voi nykyään tapahtua myös internetiä tai uusia digitaalisia lähetyksverkkoja (esim. mobiili) hyödyntäen.

Tekniikan kehittyminen nostaa esiin uusia lähettämiseen liittyviä tekijänoikeuskysymyksiä.

- [36] Milloin kysymyksessä on sellainen uusi televisio-ohjelman lähetyksen tai välitystapa, joka edellyttää uutta sopimista ja korvausta?

- [37] Missä määrin ”vanhat” lähetysoikeussopimukset kattavat lähettämisen uusissa lähetyjärjestelmissä?
- [38] Miten teknisten viestintäjärjestelmien kehitys pitää ottaa huomioon ja mikä on kohutuullista?

Eduskunta havahtui lähetystekniikoiden muutoksiin syksyllä 2005, jolloin se hyväksyi jakeluvelvoitetta (must carry) koskevan muutoksen tekijänoikeuslakiin. Lakiin liittyvässä ponnassa eduskunta edellytti tekijänoikeuslain mukaisten oikeuksien turvaamista myös jatkossa tilanteissa, joissa jakeluvelvoitteen alaa mahdollisesti muutetaan tai uusia tai uudentyypisiä televisio- tai radiolähetyksen välittämistapoja otetaan käyttöön tai vastaanototavat merkittävästi muuttuvat.

Mobiilivastaanottoon tarkoitettuihin DVB-H-lähetyksiin liittyvien tekijänoikeudellisten tulkintaerimielisyyksien ratkaisemista ”laajapohjaisessa valmistelussa olemassa olevan tekijänoikeusjärjestelmän puitteissa” eduskunta edellytti syksyllä 2006 televisio- ja radio-toiminnasta annetun lain muuttamisen yhteydessä. Opetusministeriö aloitti asiaa koskevan selvitystyön alkuvuodesta 2007.

Lähetysoikeudet perustuvat lähettäjäyhteyden tekemisiin sopimuksiin oikeudenhaltijoiden tai heidän edustajiensa kanssa.

- [39] Miten lähetystekniikan vaihtumisesta aiheutuvat uudet tekijänoikeudelliset tilanteet on otettu sopimuksissa huomioon? Mikä on osapuolten yhteisymmärrys sopimusten sisällöstä?
- [40] Millaisiin seikkoihin sopimusten korvaukset on sidottu, esim. todellinen vaiko potentiaalinen yleisö?
- [41] Millainen merkitys on sillä, että lähetykset tapahtuvat viestintämarkkinoiden eri lohkoilla?
- [42] Miten tekijänoikeuslain säännöksillä voitaisiin helpottaa ratkaisuja?

Siirtyminen analogisista televisiolähetyksistä digitaalisiin lähetyksiin on nostanut esille myös kysymyksen mahdollisuudesta muuntaa digitaalinen lähetys analogiseksi keskitetysti esimerkiksi sairaaloissa ja taloyhtiöissä.

Jakeluvelvoitesäännös sallii tekijänoikeuden rajoituksena samanaikaisen ja muuttamattoman edelleen lähettämisen. Lähetettävän ohjelmiston (teokset) muuntaminen digitaalisesta analogiseen muotoon ei sinänsä ole säännöksessä tarkoitettua muuttamista. Tekijänoikeus ei näin ollen estä muuttamista.

Viestintämarkkinalaki velvoittaa teleyritykset siirtämään verkoissaan tietyt lähetykset ilman korvausta. Nämä ohjelmistot ja palvelut on tarjottava käyttäjille muuttamattomina ja samanaikaisina alkuperäisen lähetyksen kanssa. Mitä muuttamattomuus viestintämarkkinalaissa tarkoittaa, on viestintämarkkinalain tulkintaan liittyvä asia.

2.5.4 Sopimuslisenssijärjestelmä

Sopimuslisenssi on tekijänoikeuden yhteisvalvonnan helpottamiseksi ja suojatun aineiston käyttäjien suojaamiseksi muotoiltu oikeudellinen konstruktio.

Sopimuslisenssijärjestelmä

- Sopimuslisenssillä mahdollistetaan suojatun aineiston massaluonteisia käyttöjä tilanteissa, joissa yksilöllisen tekijänoikeuden toteuttaminen tuottaa vaikeuksia (suuri määrä oikeudenhaltijoita ja teoksia, ennakolta ei tiedossa mitä käytetään)
- Ensimmäinen (radiossa tai televisiossa tapahtuva lähettäminen) oli vuoden 1961 laissa; 1980-luvun alussa valokopiointi, myöhemmin edelleen lähettäminen; vuoden 2007 alusta uusia käyttöalueita
- Sopimuslisenssi on tietoyhteiskuntadirektiivin johdantokappaleen 18 mukainen "laajennettu kollektiivinen lupa", joka on sallittu
- Sijoittuu vaikutuksiltaan rajoittamattoman tekijänoikeuden ja pakkolisenssin väliin

Sopimuslisenssijärjestelmän keskeisenä sisältönä on se, että tekijöitä edustavan järjestön ja teoksen käyttäjän välisen sopimuksen vaikutukset ulotetaan lain säännöksellä myös niihin tekijöihin, joita järjestö ei edusta. Kun sopimus on tehty, käyttäjä saa käyttää myös ulkopuolisten tekijöiden teoksia samoin ehdoin kuin järjestöön kuuluvien tekijöiden teoksia.

Sopimuslisenssin oikeuksia rajoittava luonne on vähäinen: tekijänoikeutta ei ole tarve rajoittaa enemmän kuin teoksen käytön mahdollistaminen vaatii. Teosten käyttö voi tapahtua vain järjestön ja käyttäjän sopimilla ehdoilla. Järjestön ulkopuolisen tekijän asema on yhtä hyvä tai parempi kuin järjestön edustaman tekijän. Teoksen käyttöä koskevan korvausvaatimuksen voi järjestön ulkopuolinen tekijä esittää sopimuslisenssijärjestölle, ei teoksen käyttäjälle. Tekijä voi myös kieltää teoksensa käytön.

Pohjoismaiden esimerkin innoittamana kiinnostus sopimuslisenssihin on lisääntynyt maailmalla.

Vanhat sopimuslisenssisäännökset:

- 13 § valokopiointi
- 14 § opetusnauhoitus
- 25 f § alkuperäinen radio- ja tv-lähetys
- 25 h § edelleen lähettäminen

Uudet sopimuslisenssisäännökset:

- 13 a § digitaalinen lehdistökatsaus
- 14 § opetustoiminta ja tieteellinen tutkimus (digitaalinen käyttö)
- 16 d § kirjastot ym. (rajoitusten ylittävä käyttö)
- 25 a § kokoelmissa olevien taideteosten käyttö
- 25 f § lyhytaikainen lähetystekninen tallennus (rajoituksen ylittävä)
- 25 g § arkistoidun tv-ohjelman uudelleen lähettäminen

➤ [43] Voitaisiinko meillä säätää ”yleinen sopimuslisenssi”, joka korvaisi nykyiset sektorisäännökset ja laajentaisi periaatteen käyttöalaa kaikille aloille, joilla on edellytyksiä tällaisiin sopimuksiin?

➤ [44] Vai pitäisikö sopimuslisenssisäännöksiä poistaa?

2.5.5 Yksilöllinen sopiminen ja oikeuksien kollektiivihallinnointi

Sopiminen on tekijänoikeuden toimivuuden perusta

Tekijänoikeuden vaikutukset toteutuvat sopimusten kautta. Oikeudet antavat tekijälle neuvotteluaseman. Sen, joka haluaa käyttää teosta, tulee sopia ehdoista ja korvauksesta tekijän tai muun oikeudenhaltijan kanssa.

Sopiminen voi olla yksilöllistä tai kollektiivisesti järjestettyä. Se voi olla luonteeltaan lisensiointia, yksinkertaisten käyttö lupien myöntämistä tai oikeuksien luovuttamista kokonaan tai osaksi toiselle niin, että oikeuden saaja tulee moraalisia oikeuksia lukuun ottamatta oikeuksien haltijana tekijän asemaan.

Tekijänoikeuden luovuttamisesta ja oikeuksia koskevista sopimuksista on muutamia säännöksiä tekijänoikeuslain kolmannessa luvussa. Näillä säännöksillä on tavoiteltu heikkomman sopijapuolen suojaa ja sopimuskäytännön ohjaamista ao. aloilla asiallisena pidettyyn käytäntöön. Näitä säännöksiä pidetään osaksi vanhentuneina ja tarpeettomina mutta myös tarpeellisina ja riittämättöminä.

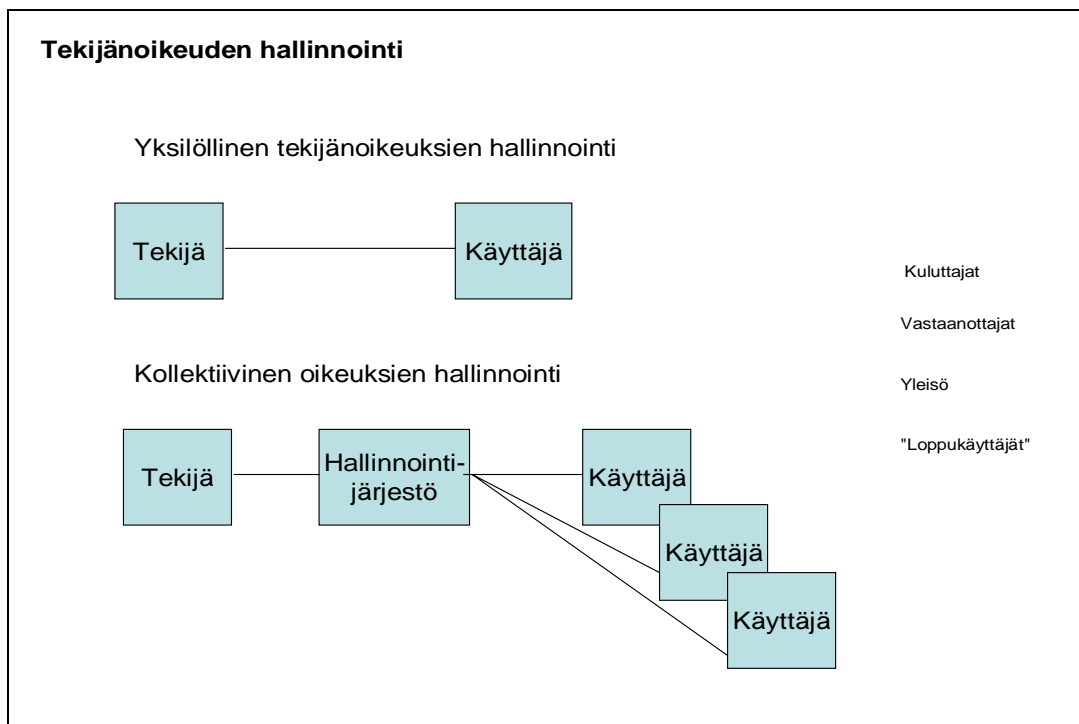
- [45] Mitä säännöksiä tekijänoikeuslain 3 luvusta voitaisiin kumota?
- [46] Pitäisikö kumota säännös, jonka mukaan oikeuksien edelleen luovuttaminen ja teoksen muuttaminen ei ole sallittua, ellei siitä ole sovittu?
- [47] Pitäisikö harkita vahvempia tai jopa pakottavia säännöksiä joihinkin kohtiin?
- [48] Olisiko sääntelyssä edelleen otettava huomioon sopijapuolten mahdollisesti keskenään epätasapainoinen asema?
- [49] Pitäisikö elokuvaamisoikeutta koskeva oletettasäännös muuttaa nykyisiä elokuvan markkinoita vastaavaksi?

Kollektiivihallinnointi

Suomessa tekijänoikeuden kollektiivihallinnointi ja keskitetty oikeuksien valvonta on oikeudenhaltijoiden antamiin valtakirjoihin tai oikeuksien siirtosopimuksiin perustuvaa toimintaa, jota järjestöt harjoittavat yksittäisten oikeudenhaltijoiden puolesta.

Korvaukset tilitetään niille oikeudenhaltijoille, joiden teoksia ja muita suojattuja suorituksia on käytetty. Korvauksia voidaan järjestöjen sääntöjen mukaisesti käyttää myös oikeudenhaltijoiden yhteisiin kollektiivisiin tarkoituksiin.

Kansainvälisessä vertailussa suomalainen tekijänoikeuksien yhteisvalvontajärjestelmä on erittäin kehittynyt ja kustannustehokas. Toiminta on ammattimaista, ammattimaisesti organisoitua ja vakiintunutta.

Valtaosa korvauksien perusteista neuvotellaan yhteisvalvontajärjestöjen ja aineistojen käyttäjiä edustavien toimialajärjestöjen kesken. Yhteisvalvontajärjestöjen luonnollinen tehtävä on pyrkiä neuvottelemaan parhaat mahdolliset ehdot ja korvaukset edustamiensa oikeudenhaltijoiden puolesta.

Järjestöjen asema

Eri alojen tekijät, esittäviä taiteilijat ja tuottajat ovat perustaneet yhdistyksiä, tekijänoikeuksien yhteisvalvontajärjestöjä, edustamaan itseään. Nämä järjestöt ovat Suomessa yksityisoikeudellisia yhdistyksiä, joihin kohdistuu normaali yhdistyslainsäädännön mukainen valvonta.

Järjestöt toimivat valtakirjojen nojalla yksittäisten henkilöiden ja yritysten asiamiehinä. Yhdistysten lakisääteisissä kokouksissa jäsenet käyttävät korkeinta päätösvaltaa. Yhdistyksillä on hallitus tai johtokunta.

Yhteisvalvontajärjestöt eivät hoida julkisia tehtäviä eivätkä käytä julkista valtaa.

Niissä tapauksissa, joissa toiminta perustuu opetusministeriön tekemään järjestön hyväksymispäätökseen, järjestö antaa vuosittain selvityksen hyväksymispäätöksen alaan kuuluvasta toiminnastaan.

- Hyväksynnän nojalla järjestö suorittaa keskitetysti oikeuksien valvontaa ja korvausten keräämistä kaikkien tai tietyn alan tekijöiden puolesta.
- Hyväksyminen voi sisältää opetusministeriön tarkempia määräyksiä.
- Hyväksymisen yksinomaисena tarkoituksena on välttää se, että samoihin teosten käyttäjiin kohdistettaisiin useita eri vaatimuksia.
- Hyväksymispäätösten rationaali on oikeuksien valvonnan virtaviivaistaminen suhteessa suojatun aineiston käyttäjiin.

- Eräillä aloilla useammat järjestöt voisivat valvoa oikeuksia. Yhden järjestön hyväksyminen merkitsee sitä, että muut tekijöiden edustavuuden täyttävät järjestöt eivät voi valvoa tietyn alueen oikeuksia.
- Monilla tekijänoikeuden aloilla oikeudenhaltijat valvovat oikeuksiaan itse, eikä yhteistä järjestöä ole perustettu.

Myös sopimuslissenssisäännösten toimivuutta ja muuta tekijänoikeuden sopimustoimintaa on seurattava.

➤ [50] Pitääkö oikeuksien yhteisvalvonnasta säätää jotakin lisää?

Komission suositus online-musiikkipalveluista

Euroopan komissio antoi syksyllä 2005 suosituksen online-musiikkipalvelujen lissensioinnista. Sen pohjana oli musiikin verkkojakelijoiden tarve Euroopan laajuisten lissenssien saamiseen. Sen tarkoituksena oli poistaa erityisesti musiikin luovien tekijöiden oikeuksien hallinnon territoriaalisista järjestelyistä mahdollisesti johtuvat ongelmat. Samalla suositus tavoittelee kilpailun lisäämistä yhteisön jäsenvaltioissa yhteisvalvontajärjestöjen kesken, niiden toiminnan tehostamista ja läpinäkyvyyden lisäämistä.

Teosto-tyyppiset oikeuksien yhteisvalvontajärjestöt ovat keskinäisillä sopimuksillaan organisoineet oikeuksien valvonnan siten, että kukin järjestö myöntää käyttöluvat alueelleen sijoittautuneille käyttäjille. Suosituksen yhteydessä julkaistussa vaikutusarviointiasiakirjassa viitataan siihen, että rajojen avaaminen voisi tapahtua joko avaamalla kilpailua käyttäjäasiakkaista tai tekijä- ja oikeudenhaltija-asiakkaista.

- Edellä mainittu merkitsisi sitä, että musiikin verkkolevittäjä voisi hakea laajoille repertuaareille lissenssin missä tahansa EU-maassa toimivalta Teostolta.
- Jälkimmäinen sitä, että tekijät ja muut oikeudenhaltijat hakeutuisivat parhaan ja tehokaimman Teoston asiakkaiksi ja repertuaari näin kasaantuisi verkkolevittäjien kannalta kätevästi one-stop-shoppeihin.

Komission suositus on saanut aikaan erityisesti anglo-amerikkalaisten ohjelmistojen lissensiointivaltuuksien siirtymistä Lontooseen.

Pienten ja keskisuurten EU-maiden ja niiden musiikin markkinoillepääsyn näkökulmasta kehitys on ongelmallinen, sitä on luonnehdittu jopa kaoottiseksi. Tilanteen kehityksellä voi olla vaikutuksia Euroopan laajuisessa lissensioinnissa olevan musiikin moninaisuuteen ja näin markkinoiden kulttuuridimensioon.

Komission suositusta on Suomessa tarkasteltu valtioneuvoston kirjeen pohjalta myös eduskunnassa, ja edellä mainitut kriittiset näkökohdat tulivat valiokunnassa esiin.

➤ [51] Miten on yleensä syytä suhtautua ei-sitoviin komission suosituksiin?

2.5.6 Tekijänoikeuden loukkaukset

Tekijänoikeuden loukkaus voi ilmentyä monella tavalla: teosta käytetään luvatta esimerkiksi toisen teoksen osana, teoksesta valmistetaan luvatta kappale ja levitetään yleisölle, teosta välitetään yleisölle luvatta, teokseen liittyviä moraalisia oikeuksia loukataan. Tekijänoikeuden loukkauksia koskevien rangaistussäännösten lisäksi tekijänoikeuslakiin ja rikoslain 49 lukuun sisältyy rangaistussäännöksiä eräiden muiden tekijänoikeuslaissa olevien säännösten rikkomisesta: salassapito- ja selvitysvelvollisuuden rikkominen, teknisiä suojauksia ja oikeuksien hallinnointitietoja koskevat loukkaukset.

Piratismiksi kutsutaan ilman oikeudenhaltijoiden lupaa, usein ammattimaisesti tapahtuvaa tallenteiden valmistamista ja levittämistä yleisölle.

Vastaavasti internet-piratismi on ilman lupaa tapahtuvaa suojattujen aineistojen välittämistä yleisölle. Nämä tietoverkoissa tapahtuvat oikeudenloukkaukset ovat osoittautuneet erittäin haitallisiksi ja vahingollisiksi. Rikoslakiin otettu ns. tietoverkkorikoksia koskeva säännös mahdollistaa ja helpottaa puuttumista loukkauksiin.

Komission ehdotus rikosoikeudellisten toimenpiteiden harmonisoimisesta teollis- ja tekijänoikeuksien alueella muun muassa määritteli kaupallisessa tarkoituksessa tehdyt oikeudenloukkaukset rikoksiksi, saattaisi oikeushenkilöt rangaistusvastuuseen, sekä nostaisi enimmäisrangaistuksia, jos rikos on tehty rikollisjärjestön osana tai kyseessä on vakava terveyden tai turvallisuuden vaarantaminen.

- [52] Mitkä ovat kokemukset oikeuskäytännöstä normeja ja sanktiointia koskevissa kysymyksissä?
- [53] Miten Suomen enforcement-järjestelmä toimii?

2.5.7 Vertaisverkko, P2P

Vertaisverkko (P2P, peer to peer) on tietokoneverkko, jossa ei ole kiinteitä palvelimia ja asiakkaita, vaan jokainen verkkoon kytketty kone toimii sekä palvelimena että asiakkaana verkon muille koneille.

Arkikielessä vertaisverkoilla tarkoitetaan erityisiä tiedostonjakoverkkoja, joita käytetään yleisimmin pelien, käyttöjärjestelmien, musiikin ja elokuvien jakeluun. Usein jakelu on luvaton, mutta vertaisverkkoja käytetään myös luvallisiin tarkoituksiin, esimerkiksi Linux-käyttöjärjestelmän jakamiseen.

Suurien tiedostomäärien lataaminen ja jakaminen kuormittavat tietoverkkoja. Eri arvioiden mukaan jopa 1/3, puolet tai 2/3 maailman internet-liikenteestä olisi pelkkää tiedostonjakoliikennettä.

Oikein käytettynä vertaisverkkoteknologia mahdollistaa myös tehokkaan laillisen jakelun, jolloin verkon välityskapasiteetista on mahdollisuus saada irti mahdollisimman suuri teho.

Vertaisverkkojen laillistamiseksi on tehty useita ehdotuksia, mm. että korvaus oikeudenhaltijoille kerättäisiin internet-yhteyksin hinnassa; Ranskassa ”global licence”-ehdotus; myös Ruotsissa vaatimuksia ”laajakaistaverosta”.

Yhdysvalloissa pyritään estämään televisio-ohjelmien P2P-jakelua broadcast flagilla.

- [54] Onko suojattu aines verkkoympäristössä kuin putkivettä?
- [55] Yleinen lisenssi? Muu järjestely? Mikä puhuu yleistä lisenssiä vastaan tai puolesta?

2.5.8 Linkitys

Linkitys on elintärkeä menetelmä tietoverkossa olevien aineistojen käytölle; linkit muodostavat ”tietoverkon”. Linkityksen tekniikat ja menetelmät ovat kehittyneet ja kehittyvät jatkuvasti. Internetissä olevien aineistojen hallinta on taloudellisesti merkittävä tietoyhteiskunnan kysymys ja siihen voidaan perustaa internetissä monenlaista liiketoimintaa. Linkityksen tekijänoikeudellisessa ja muussa oikeudellisessa arvioinnissa pitäisi pyrkiä selviin periaatteisiin.

Tekijänoikeudellisen arvioinnin lähtökohta on, että kirjanmerkin tai alaviitteen tapaan toimiva linkki, joka mahdollistaa siirtymisen sivustosta toiseen, ei ole tekijänoikeudellisesti merkityksellistä. Tällainen tietoverkossa olevan aineiston käytön helpottaminen voi tapahtua ilman linkitettävän aineiston oikeudenhaltijan lupaa. Sen sijaan sellainen linkitys, jonka avulla aineisto siirretään linkin avulla verkkosivusta toiseen, voi olla sekä tekijänoikeudellisesti merkityksellistä yleisön saataviin saattamista että kappaleen valmistamista. Tällainen käyttö edellyttää lupaa.

Pohjoismaisessa keskustelussa ollaan tavoittelemassa linkitykseen liittyvien tulkintojen ja käytäntöjen selkeyttämistä. Lähtökohdaksi voitaisiin ottaa se, että linkityksen pitäisi yleensä voida tapahtua riippumatta siitä, tapahtuuko linkityksessä tai käytössä jotain tekijänoikeudellisesti merkityksellistä. Tämän perusteena olisi se, että aineisto on jo laillisesti sijoitettu avoimeen tietoverkkoon saataville ja käytettäväksi.

Poikkeuksena olisi linkitys linkittäjän liiketoimintaa palvelevassa tarkoituksessa. Linkitetyn aineiston oikeudenhaltija voi turvata asemansa tekijänoikeuteen, jos linkitys merkitsee yleisön saataviin saattamista tai edellyttää kappaleen valmistamista. Vaikka linkityksessä ei olisi tekijänoikeudellisesti merkityksellistä tointa, linkitetyn aineiston oikeudenhaltija voi, käyttötilanteen arvioinnista riippuen, vedota elinkeinonharjoittajien välisiin suhteita koskevaan lainsäädäntöön (L sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa).

- [56] Pitäisikö em. periaatteisiin tehdä tarkennuksia, korjauksia tai laajennuksia?
- Katso myös jakso 2.5.23, jossa koemielessä hahmotellaan suhtautumista linkitykseen.

2.5.9 Verkkoaineiston status

Tietoverkossa, myös avoimessa tietoverkossa oleva aineisto on yhtä suojattua kuin muukin aineisto.

Aineisto voi olla verkossa joko laillisesti tai laittomasti.

Sillä, että aineiston oikeudenhaltija on tietoisesti sijoittanut sen avoimeen tietoverkkoon, on jokin merkitys. Jokainen tietää, että aineisto on periaatteessa kaikkien saatavilla ja hyödynnettävissä.

Voitaisiin ajatella, että olettamukseksi otettaisiin se, että laillisesti avoimeen tietoverkkoon sijoitetun aineiston monenlaisen käyttämisen pitäisi saada tapahtua siitä riippumatta, onko käyttö tekijänoikeudellisesti merkityksellistä vai ei.

Monesti käyttö palvelee myös oikeudenhaltijan ja levittäjän tarkoituksia. Yritys ajatella asiaa näin päin lähtee avoimen tietoverkon luonteesta.

Aineiston käyttö siten, että käyttäjä ottaa aineiston omiin nimiinsä, saattaisi merkitä liian pitkälle menevää käyttövapautta mm. tekijän moraalisten oikeuksien suhteen.

Oikeudenhaltija tai laillinen verkkolevittäjä on voinut liittää aineistoon merkintöjä, jotka kertovat siitä, miten oikeudenhaltija toivoo aineiston käyttäjän toimivan. Usein tällaisilla toivomuksilla tai ehdoilla on peruste myös tekijänoikeuslaissa; toisinaan tekijänoikeuden rajoitussäännökset sallivat jonkin käytön riippumatta merkinnässä asetetuista ehdoista.

Oikeudenhaltija voi halutessaan myös kertoa, että aineisto on käytettävissä millä tavoin tahansa.

- [57] Pitäisikö säätää siitä, että tekijänoikeuteen vetoamisesta voi sitovasti luopua? Millainen tällainen sääntely voisi olla? Olettamasäännös?
- Tekijänoikeusmerkinnöistä, ks. jakso 2.5.17
- Katso myös jakso 2.5.23, jossa koemielessä hahmotellaan yleistä suhtautumista avoimessa tietoverkossa olevien aineistojen käyttöön

2.5.10 Verkkoaineiston käyttö lupaolettaman pohjalta

Avoimessa tietoverkossa on tekijänoikeudella suojattua aineistoa, joka on tarkoitettu olemaan vapaasti selailtavissa, katseltavissa, kuunneltavissa, kopioitavissa ja edelleen välitettävissä. Tällaisen aineiston käytön voidaan katsoa perustuvan ns. johdettuun lupaan ("implied license", joka tosin on huono termi pohjoismaisessa katsannossa), joka voi koskea vain laillisesti tietoverkkoon saatettua aineistoa.

Olosuhteista käy ilmi, että oikeudenhaltija otaksui aineistoa käytettävän kyseisellä tavalla, vaikka luvasta ei olisikaan mainintaa.

Aineiston tekijänoikeudellinen status voi käydä ilmi sijainnista tietoverkossa, sisällöstä sekä käyttöoikeusmerkinnöistä.

Avoimen tietoverkon aineistoa, jonka käyttöä ei ole nimenomaisesti rajoitettu, voi hyödyntää ainakin tekijänoikeuden rajoitussäännösten sallimilla tavoilla. Aineiston muu hyödyntäminen saattaa edellyttää oikeudenhaltijan lupaa.

Valtaosa tietoverkon aineistosta on sellaista tekijänoikeudella suojattua aineistoa, että mistään ei voida nimenomaisesti ja/tai objektiivisesti päätellä, onko aineiston tekijä tai muu oikeudenhaltija luopunut vetoamasta oikeuksiinsa.

- [58] Onko tällainen lupaolettama olemassa?
- [59] Mihin lupaolettama ulottuu?
- [60] Voitaasiinko ja/tai pitäisikö lupaolettamasta säätää?
- [61] Mikä voisi olla säädetyn lupaolettaman laajuus (esim. yritykset, oppilaitokset, organisaatioiden sisäinen käyttö, myös intranet-käyttö)?
- Katso jakso 2.5.18

2.5.11 Hakukoneet

Hakukoneet ovat nykyisin tehokkaita.

Hakukoneiden liikeideat perustuvat siihen, että aineistoa on avoimessa tietoverkossa saatavana. Niiden toiminnassa siis hyödynnetään myös jo hankittua ja jonnekin kerättyä tietoa ohi alkuperäisen tuottajan.

Hakukoneet luovat merkittävää lisäarvoa loppukäyttäjälle kotinsa tai työpaikkansa päätteen ääressä. Koneet ovat lisäksi jonkun ”mesenaatin” kaikkien käyttöön ilmaiseksi jakamia. Hakukoneeseen investoinut henkilö, mainosrahoituksen tapauksessa, myy loppukäyttäjäkontaktit mainostajille.

- [62] Miten hakukoneiden toiminnallisuuksia voidaan arvioida tekijänoikeuslainsäädännön valossa?
- [63] Miten arvioida hakukoneiden toimintaa sinänsä tekijänoikeuden valossa?
- [64] Miten se suhtautuu lupaolettamaan ja linkitykseen?

2.5.12 Sovellettava laki

Tekijänoikeuslain soveltamisen kannalta on tärkeä tietää, minkä maan lakia sovelletaan tapahtumiin, joilla on liittymiä useisiin maihin. Samoin on tärkeää tietää, missä tapauksissa jonkin muun valtion laki tulee sovellettavaksi Suomessa. Kysymys on tällöin siitä, mihin valtioon jokin tapahtuma kiinnittyy siinä määrin, että vieraan valtion lakia on sovellettava.

Rikosoikeudellinen soveltaminen määrittyy rikoslain 1 luvun perusteella. Siviilipuolella lainvalintaa ohjaavat:

- Luganon yleissopimus / Bryssel I -asetus: tuomioistuimen toimivalta, tuomioiden tunnustaminen ja täytäntöönpano siviili- ja kauppaoikeuden alalla
 - Rooman yleissopimus / Rooma I asetusehdotus: sopimusvelvoitteisiin sovellettava laki siviili- ja kauppaoikeuden alalla
 - Rooma II -asetusehdotus: sopimukseen perustumattomiin velvoitteisiin sovellettava laki siviili- ja kauppaoikeuden alalla
- [65] Jotta tekijänoikeuden kansainvälinen järjestelmä toimisi paremmin, pitäisikö tehdä uusi kansainvälinen yleissopimus sovellettavasta laista?

2.5.13 Enforcement tietoverkoissa

On syytä kiinnittää huomiota myös niihin vaikeuksiin, joita esiintyy oikeuksien täytäntöönpanossa ulkomailla asuviin ja tietoverkon kautta toimiviin tekijänoikeuden rikkojiin nähden. Erityisen suuria ovat vaikeudet, jos rikkoja toimii EU:n ulkopuolella.

- [66] Millaista kansainvälistä lisäjärjestelyä tarvittaisiin?

2.5.14 DRM-järjestelmät

DRM-järjestelmiä (Digital Rights Management System) pidetään mahdollisina avaimina sisältöjen sähköiselle kaupalle, lailliselle verkkolevitykselle ja laajasti lähes kaikelle digitaaliselle aineistojen käytölle.

DRM-järjestelmät toimivat nimensä mukaisesti digitaalisessa ympäristössä. Ne perustuvat teknisiin määrittelyihin ja toiminnallisuuksiin, jotka voivat olla yksinkertaisempia tai monimutkaisempia. Ne voivat tehdä erilaisia asioita ja esimerkiksi valvoa suojatun aineiston käyttöehtojen toteutumista. Pitkälle rakennettu DRM voi toimia oikeuksien hallinto-agenttina, lisensoida käyttöä, kontrolloida sen sopimuksen mukaista käyttöä ja kerätä käytöstä korvauksia.

- [67] Millaisia DRM-järjestelmiä on tällä hetkellä käytössä ja miten ne vaikuttavat markkinoihin ja tekijänoikeuksien toteutumiseen?
- [68] Pitäisikö lainsäädännöllä tai muilla järjestelyillä tukea DRM:ien käytön laajentamista?

2.5.15 Tekniset suojakeinot

Teknisiä suojakeinoja koskeva sääntely perustuu tietoyhteiskuntadirektiiviin, joka puolestaan pohjautuu WIPO:n ns. Internet-sopimukseen (WCT ja WPPT).

WIPO-sopimukset sisältävät sopimuspuolia velvoittavan teknisten suojausten kiertämiskiellon. Direktiivi puolestaan velvoittaa EU:n jäsenvaltioita kieltämään suojauksen kiertämisen lisäksi myös kiertämisen mahdollistavien laitteiden valmistamisen ja levittämisen.

Tekniset suojaukset voivat olla osa DRM-järjestelmää.

Teknisten suojausten kiertäminen on kielletty ja sanktioitu, koska

- halutaan suojata liiketoimintaa ja antaa liiketoiminnalle mahdollisuus kehittyä,
- halutaan mahdollistaa digitaalisen/verkkolevityksen rajoittaminen tai estäminen, ja
- tietoyhteiskuntadirektiivi ja kansainväliset sopimukset edellyttävät tällaista oikeudellista suojaa; eri maiden lainsäädäntöratkaisuissa on eroja, jokin toimi voi esimerkiksi olla kielletty mutta ei rangaistava.

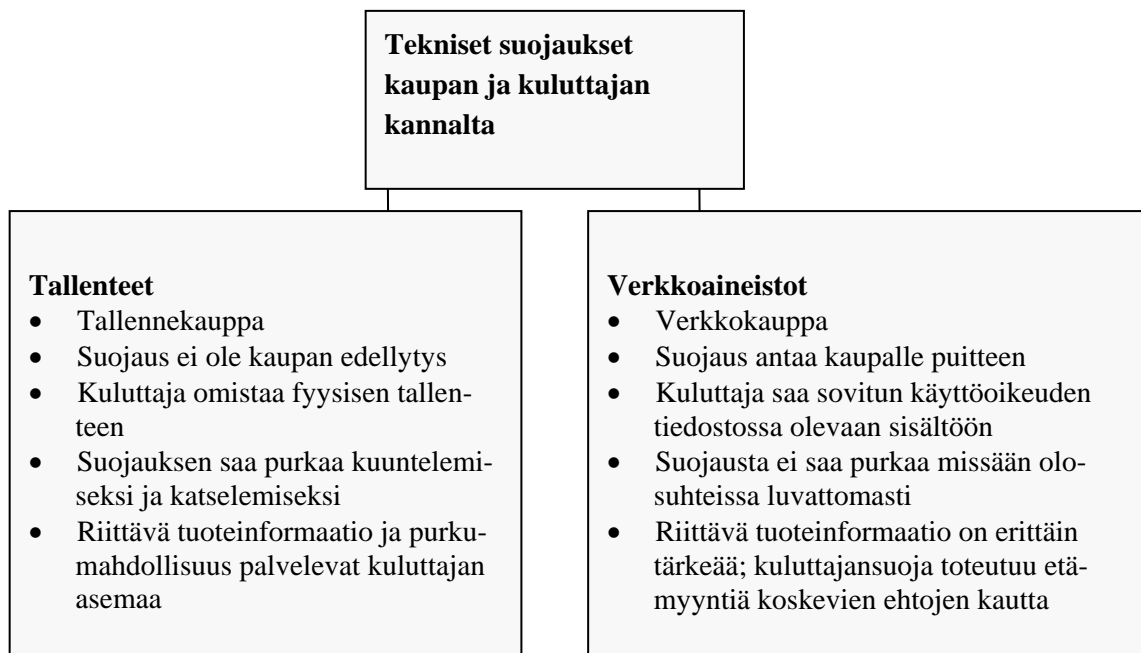
Teknisten suojausten oikeudellisen suojan tarkoituksena ei ole, että

- public domain -aineisto, perinteiset kulttuuri-ilmaisut ("TCE", traditional cultural expressions) tai folklore-aineisto lukittaisiin, tai
- tiedon saatavuus ja levitys estettäisiin.

Jotkut teknisten suojausten liiketoimintaratkaisut perustuvat siihen, että sama sisältö pitäisi ostaa eri laitteisiin erikseen. Tämä on kysymys, joka koskee tarpeellista kuluttajainformaatiota, kuluttajien normaaleja odotuksia, ja sitä kuinka onnistunut käytetty liiketoimintaratkaisu näissä suhteissa on.

Palvelun suojaksi asetettu tekninen suojaus (access control) on eri asia ja siihen liittyvistä seikoista säädetään eri laissa (laki eräiden suojauksen purkujärjestelmien kiertämisestä). Myös public domain -aineisto voi sisältyä palveluun, joka lukittu teknisellä suojauksella.

la. Useimmiten on kuitenkin olemassa vaihtoehtoisia lähteitä public domain -aineiston saatavuudelle. Palvelun suojaksi asetettuja suojauksia käytetään mm. maksullisissa televisiokanavissa.

Mikään tekijänoikeuslaissa tai kansainvälisissä sopimuksissa ei velvoita käyttämään teknisiä suojauksia. Oikeudellinen suoja on teknisellä suojauksella, jos se täyttää lain edellytykset. Tekniset suojaukset ovat tosiasiallinen mahdollisuus. Niiden käyttö on riippumaton tekijänoikeudesta ja niiden oikeudellisesta suojasta.

Teknisen suojauksen purkukielto koskee vain suojauksia suojatun aineiston yhteydessä.

Teknisiä suojauksia koskevaa politiikkaa pohdittaessa on muistettava ja otettava huomioon:

- teknisen suojauksen ja laitteistojen yhteen toimivuus
- vaikutukset yksityisyyden suojaan
- mahdolliset vaikutukset tietosuojan kannalta
- kustannusvaikutukset kaikkien markkinoiden osapuolten kannalta; saavutetaanko suojauksilla tavoiteltu hyöty
- onko suojan käytöstä hyötyä; eri maissa voi olla erilainen oikeudellinen suoja

Yhdysvalloissa on keskustelun, valmistelun ja sääntelyn kohteena ns. ”broadcast flag”. Broadcast flag on televisio-ohjelmaan lisätty koodi, johon reagoivat laitteet estävät digitaalisessa muodossa lähetetyn ohjelman laittoman edelleen jakelun. Järjestelmä ei estä analogista kotitallennusta eikä vanhemmilla digitaalisilla laitteilla tapahtuvaa tallennusta. Broadcast flag -yhteensopivilla laitteilla tallennettua voi käyttää vain tällaisissa laitteissa. Yhdysvaltojen hallitus ja toimijat ovat tunnustelleet mahdollisuutta saada broadcast flag kansainväliseksi normiksi WIPOssa tehtävällä sopimuksella.

- [69] Ovatko sähköisen musiikki- ja muun aineistokaupan yhteensopivuuskysymykset ja kuluttajansuoja relevantti kysymys?
- [70] Tulisiko säätää kielto ja sanktio teknisten suojausten käyttämisestä public domain-ym. tekijänoikeussuojan ulkopuolella olevan aineiston jakelussa?
- [71] Millaisia ongelmia vahvojen/heikkojen suojausten määrittelyyn liittyy?
- [72] Miten teknisten suojausten oikeudellinen suoja toteutuisi parhaiten ja saisi aikaan tavoitellut vaikutukset?
- [73] Suojan kansainvälinen aspekti? Kenelle suojaa pitää myöntää?

2.5.16 Tekijänoikeuden hallinnointitiedot

Oikeuksien sähköinen hallinnointitieto on direktiivin mukaan teoksen tai muun aineiston tunnistamistieto tai tieto teoksen tai muun aineiston käyttöehdoista ja -edellytyksistä, myös tietoa ilmaiseva numero tai koodi. Oikeuksien sähköiset hallinnointitiedot voivat olla osa DRM-järjestelmää.

Hallinnointitiedot voivat ilmetä joko suojatun aineiston kappaleessa tai suojattua aineistoa yleisölle välitettäessä. Tietojen sisältö ja muoto vaihtelee.

Tietojen oikeudellinen suoja kattaa tietojen poistamisen ja muuttamisen sekä tällaisten toimien kohteeksi joutuneen teoksen levittämisen yleisölle.

Oikeuksien sähköisten hallinnointitietojen oikeudellinen suoja on laajasti hyväksytty eikä erityisiä ongelmakysymyksiä ole tullut esille.

- [74] Miksi kukaan ei problematisoi tätä? Siksi, että hallinnointitietojen tarkoitusperä ja suojan tarve ovat ymmärrettäviä?

2.5.17 Tekijänoikeusmerkinnät

Tietoyhteiskuntadirektiivin johdantokappale 55 kannustaa oikeudenhaltijoita käyttämään verkkoaineistoissa tekijänoikeusmerkintöjä oikeuksien sähköisten hallinnointitietojen lisäksi tai osana niitä. Tekijänoikeusmerkinnät ovat ennen kaikkea informaation välittäjiä, mutta ne voivat myös saada oikeudellista suojaa oikeuksien sähköisinä hallinnointitietoina.

Näkyvät merkinnät eli tekijänoikeusilmoitukset ovat yleisölle suunnattua informaatiota siitä, mitä oikeuksia tekijänoikeuden haltija katsoo itsellään olevan teoksia välitettäessä.

Piilotetut tekijänoikeusmerkinnät ovat metadataa, joka on liitetty esimerkiksi vesileimateknologialla digitaalisen tiedoston bittijonoon. Niiden tarkoituksena on lähinnä taata oikeudellisen suojan toteutuminen. Piilotetut tekijänoikeusmerkinnät ovat usein yksittäinen osa laajempaa DRM-järjestelmää.

Yhtenäiset tekijänoikeusmerkinnät (tekijänoikeusilmoitukset) ja niiden käytön yleistymisen toisi lukuisia etuja. Voitaisiin laatia kansallisesti Suomen oloihin ja suomalaisiin ajatuksiin sovitettu tekijänoikeusmerkinnän malli.

Hyvin tehty tekijänoikeusilmoitus muistuttaa sivuston käyttäjää tekijänoikeuden olemassaolosta ja ehkäisee puutteellisesta tietämyksestä tai ajattelemattomuudesta johtuvia oikeudenloukkauksia. Oikeudenhaltija voisi tehdä selväksi sen, miten hän katsoo aineistoa voitavan käyttää. Tekijänoikeusilmoituksella voitaisiin informoida käyttäjiä myös siitä, minkälainen käyttö on lain rajoitussäännösten mukaan sallittua.

Kun oikeudenhaltija on halukas myöntämään oikeuksia verkkosivulla olevaan aineistoon, tekijänoikeusilmoituksessa voidaan ilmoittaa yhteystiedot käyttöoikeussopimusten tekemistä varten. Siihen voidaan liittää myös tarkemmat ehdot eri käyttöjä varten.

Malli helpottaisi tekijänoikeusilmoitusten laatimista ja samalla yhtenäistäisi sisällöltään erilaisia, usein common law -maista omaksuttuja ilmoituksia. Mallilla voitaisiin edistää myös linkittämisen hyviä käytäntöjä.

- [75] Miten tekijänoikeusmerkintöjen ja -ilmoitusten käyttöä voitaisiin parhaiten edistää?
- [76] Miten tekijänoikeusmerkinnät voitaisiin sisällyttää yritysten, korkeakoulujen, valtionhallinnon ym. tekijänoikeusstrategioiden osaksi?

2.5.18 Open Source- ja Creative Commons -hankkeet

Tietoverkot ovat mahdollistaneet tiedon ja sisältöjen avoimen jakamisen ja muokkaamisen mitä erilaisimpiin käyttötarkoituksiin ilman maantieteellisiä rajoituksia.

Erilaisia lisenssi- ja käyttöoikeusmalleja on kehitetty vastaamaan niihin erityistarpeisiin, joita sisältöjen avoin jakaminen ja yhteistuotannot tietoverkoissa ovat synnyttäneet.

Avoimen lähdekoodin (open source) ohjelmistolla tarkoitetaan ohjelmistoa, jonka lisenssi täyttää Open Source Initiative:n (OSI) määrittelemät vaatimukset. Ohjelmiston täytyy mm. olla vapaasti luovutettavissa ja eteenpäin jaettavissa, ja lähdekoodin täytyy tulla ohjelmiston mukana tai olla vapaasti saatavissa. Johdettujen teosten levityksen pitää olla sallittua. Henkilöiden tai ihmisryhmien käyttöoikeuksia tai ohjelman käyttötarkoituksia ei saa rajata. Tekijänoikeudet säilyvät koodin kirjoittajilla.

Lähde: http://fi.wikipedia.org/wiki/Avoin_l%C3%A4hdekoodi
<http://www.opensource.org/docs/definition.php>

Creative Commons (CC) on teosten tekijöille suunnattu vastikkeeton palvelu, joka auttaa tekijöitä ilmaisemaan tahtonsa ehdoista, joilla digitaaliset teokset ovat yleisön ja toisten tekijöiden käytettävissä. CC:n lisenssijärjestelmä mahdollistaa tekijöille yksinkertaisen tavan määrätä teosten käyttämisestä erityisesti sähköisessä ympäristössä; tarjoaa lisenssit myös tietokoneen ymmärtämässä muodossa.

Lähde: <http://creativecommons.fi/toiminta/tehtava>
<http://creativecommons.fi/info/yhteystiedot/>

Tekijänoikeusjärjestelmään on kohdistunut myös kritiikkiä, jonka mukaan tekijöillä ei olisi riittäviä mahdollisuuksia ja keinoja mahdollistaa teostensa avointa ja vapaata välittämistä sekä muokkausta avoimissa yhteisöissä. Esimerkiksi avoimen lähdekoodin tietokoneohjelmissa käytettyjä lisenssityyppejä on haluttu käyttöön myös muiden sisältöjen kuten musiikin ja elokuvan alueelle.

- [77] Millä tavoin OS- ja CC-periaatteita voitaisiin soveltaa ja niiden käyttöä edistää tekijänoikeudellisessa sopimustoiminnassa?
- [78] Pitäisikö ja miten lainsäädännön tukea avointa julkaisutoimintaa, CC:tä ja vastaavia?
- [79] Mihin OS- ja CC-periaatteet sopivat, mihin eivät?
- [80] Miten vaikuttaa CC:n ideologinen yhdysvaltalainen tausta?
- [81] Millaisia esteitä tai vaikeuksia tekijänoikeus aiheuttaa tekijöille teosten avoimen jakamisen ja muokkaamisen suhteen?

2.5.19 Suoja-ajat

Vuonna 2004 julkaistuun komission työpaperiin tekijänoikeuksien ja lähioikeuksien kehittämistarpeista EU:ssa sisältyy myös kysymys mahdollisista tarpeista pidentää lähioikeuksien suoja-aikoja ja yhtenäistää yhteisteosten (sävellysteokset) suoja-aika.

Musiikkiteollisuus on esittänyt äänitetuottajien suoja-ajan pidentämistä USA:n pidennetyn suoja-ajan vuoksi. Vastaavasti on esitetty muusikkojen suoja-aikaa (50 vuotta) muutettavaksi vastaamaan tekijänoikeuden suoja-aikaa (70 vuotta). Perusteena on erityisesti se, että muusikko usein on myös tekijänoikeuden haltija. Esitetty ajatus musiikkiteosten (yhteisteokset) suoja-aikojen laskemistavan yhtenäistämisestä pohjautuu siihen malliin, joka on käytössä elokuvateosten suoja-aikojen määrittelemisessä.

- [82] Tulisiko lähioikeuksien suoja-aikoja pidentää?
- [83] Tulisiko musiikkiteosten suoja-ajan laskemista yhtenäistää?

2.5.20 Orvot teokset

Kysymys sellaisten teosten tekijänoikeudellisesta statuksesta, joiden tekijää ei tunneta tai tavoiteta, ja kysymys mahdollisuudesta käyttää tällaisia teoksia ovat olleet esillä tekijänoikeudellisessa keskustelussa Suomessa jo vuodesta 1976. Asiasta tehtiin myös ehdotus vuonna 2002 tekijänoikeustoimikunnan mietinnössä (2002:5).

Kysymys on viime aikoina noussut esiin tietoverkkomaailman yleisenä tekijänoikeuskysymyksenä sekä Yhdysvalloissa että EU:ssa, erityisesti eurooppalaista digitaalista kirjastoa koskevan valmistelun yhteydessä.

Suomessa asia on järjestetty kulttuuriaineistojen keruun ja kansallisen säilyttämisen osalta 2005 tekijänoikeuslakiin otetulla rajoitussäännöksellä.

Isännättömien ja emännättömien teosten osalta saatetaan tarvita lisäksi ratkaisu, joka mahdollistaa aineistojen käytön jonkinlaisten lopullisten tai väliaikaisten ehtojen pohjalta. Tarvittaneen myös maasta toiseen yhteen toimiva eurooppalainen ratkaisu.

Suomessa ja maailmalla keskusteluissa esitettyjä tai olemassa olevia ratkaisumalleja:

- ”Talletusmakasiini”; lupa käyttöön ja korvaus teoksen käytöstä tekijänoikeusjärjestön kautta; oikeudenhaltijan haettava korvaus tietystä ajassa
- ”Safe harbour” lakiin kirjattuna: ei tekijänoikeuden loukkausta, jos on riittävästi ponnisteltu oikeudenhaltijan paikallistamiseksi; mahdollinen käytön korvaaminen
- Julkinen elin, joka myöntäisi käyttölupia: tuomioistuin, tribunaali, hallintoelin, tekijänoikeusneuvosto; mahdollinen käytön korvaus

- ”Yhteiskuntasopimus” (korvauksenalainen/ei-korvauksenalainen käyttö ilman lain säännöksiä yhteisesti muodostettujen pelisääntöjen pohjalta)
- Sopimuslissenssisäännös
- Ratkaisu voi olla myös näiden yhdistelmä

- [84] Pitäisikö mahdollisen ratkaisun koskea vain arkistoja tai kirjastoja?
- [85] Tarvitaanko erikoisratkaisu myös muun tyyppisiä käyttöjä varten?
- [86] Milloin ratkaisu vaatii kohtuudella myös käytön korvaamista?

2.5.21 Levitysoikeus ja sen raukeaminen

Tietoyhteiskuntadirektiivin säännösten mukaisesti levitysoikeuden kansainvälinen raukeaminen muutettiin yhteisöraukeamiseksi vuoden 2005 lainmuutoksessa. Ennen tietoyhteiskuntadirektiiviä levitysoikeuden yhteisöraukeaminen oli omaksuttu teollisoikeuksien eurooppalaisessa harmonisoinnissa.

Direktiivin neuvotteluvaiheessa eduskunnan sivistysvaliokunta esitti kantanaan, että Suomen tulee olla edelleen levitysoikeuden kansainvälisen raukeamisen kannalla. Perusteluissaan valiokunta kiinnitti huomiota kuluttajien etuun, kilpailun edistämiseen ja tuotteiden menekin edistämiseen sallimalla rinnakkaistuonti.

Direktiivin hyväksymisen yhteydessä Suomi esitti yhdessä viiden muun EU-maan kanssa vaatimuksenaan, että myös tekijänoikeuksien puolella on harkittava paluuta kansainväliseen raukeamiseen, mikäli kansainvälistä raukeamista harkitaan vastaisuudessa tavaramerkkioikeuden puolella.

Vuoden 2005 lainmuutoksessa eduskunta lisäsi 19 §:n levitysoikeuden raukeamiseen poikkeuksia, jotka mahdollistavat yksityishenkilöiden sekä arkistojen, kirjastojen ja museoiden hankkimien teoskappaleiden edelleen levittämisen ja kirjastolainaamisen.

- [87] Tulisiko äänitteiden kirjastolainaukselle säätää karenssiaika?

2.5.22 Tekijänoikeudet ja verotus

Tekijänoikeuslakiin perustuvaan oikeuteen pohjautuvien tulojen verotukseen liittyy kysymyksiä, joissa Suomessa ei ole saatu aikaan taiteilijoiden työn ja tulonmuodostuksen erityispiirteet huomioon ottavaa ratkaisua.

Vapaa taiteilija ei ole työsuhteessa eikä häntä esimerkiksi verotuksessa pidetä elinkeinotoiminnan harjoittajana. Niinpä tekijänoikeustulo on henkilökohtaista verotettavaa tuloa ja sosiaaliturva on, ellei sitä itse järjestä tai pysty järjestämään, puutteellinen.

Tekijänoikeustulojen verotuksen pääongelmat liittyvät siihen, että tulo saattaa kasaantua johonkin vuoteen tai joihinkin vuosiin. Tulojen muodostumista saattaa myös olla vaikeaa ennakoita. Nämä kysymykset eivät ole tekijänoikeutta.

- [88] Pitäisikö tulojen jaksotus verotuksellisesti useammalle vuodelle hyväksyä laajemmin sellaisten tekijöiden osalta, joiden tulot vaihtelevat pitkien projektien takia huomattavasti? Vrt. Ruotsin tekijätilijärjestelmä.
- [89] Miltä osin ja millaisin ehdoin tekijänoikeustulo voisi tuloverotuksessa olla pääomatulon tapaan verotettavaa? Millä tavoin alkutuotannon yhtiöittäminen toimii?
- [90] Miten tekijänoikeustuloon liittyvää sosiaaliturvaa voitaisiin parantaa?

2.5.23 "Aidatut puutarhat" – Rajatut vapaat käyttöalueet

Tekijänoikeusjärjestelmän kehittämisajatuksiin sisältyy myös ajatus ja mahdollisuus suojatun aineiston vapaiden käyttöalueiden muotoilemisesta ilman tekijänoikeuslain muutosta käyttämällä menetelmää, jota voitaisiin kutsua vaikkapa yhteiskuntasopimukseksi.

Tällainen "kansallinen aidattujen puutarhojen protokolla" voitaisiin muodostaa määrittelemällä alueita, joilla käyttö on tietyin ehdoin vapaata, ja kutsumalla mukaan kaikki, jotka haluavat osallistua. Tämä voisi selventää tekijänoikeuden käytännön soveltamisen järkeviä rajoja.

Alueet sekä rajaavat ehdot määriteltäisiin ilman liian monia yksityiskohtia kansalaisten normaaliin käyttäytymiseen ja odotuksiin pohjautuen ja ottaen huomioon oikeuksien haltijoiden kohtuulliset edut.

Määrittelyssä olisi muistettava myös kansainväliset sopimusvelvoitteet ja EU-lainsäädäntö.

Järjestelyt voitaisiin pohjata valtion ja eri toimialojen edustajien sekä tekijänoikeuksien haltijoiden edustajien keskusteluihin ja yhteiseen asiakirjaan. Asiakirjassa todettaisiin, että ongelmakohtia käsitellään yhdessä. Näin vältettäisiin sellaiset vaatimukset, jotka tekisivät projektin mahdottomaksi. Jos ulkopuolisia, erityisesti ulkomailta tulevia vaatimuksia esitetäisiin, näitäkin käsiteltäisiin yhdessä.

Valtio voisi esimerkiksi maksaa jostakin järjestelystä erityiseen rahastoon symbolisen korvauksen, joka käytettäisiin yleistä etua palvelevalla tavalla.

Mahdollisia "kansallisia aidattuja puutarhoja" voitaisiin harkita seuraavanlaisilla alueilla.

Verkkoaineisto. Avoimessa verkossa laillisesti yleisön saataville saatettu aineisto, joka on vapaasti saatavilla

- Sallittuna pidettäisiin yksityisten ihmisten toiminnassa ja kesken, tiedonhankinnassa, oppimisessa, opetuksessa, ammattimaisessa viranomaisten, laitosten ja yritysten sisäisessä toiminnassa tapahtuvaa käyttöä; rajoituksena se, että aineistoa ei saa ottaa omiin nimiinsä
- Lupa tarvittaisiin kaupalliseen hyödyntämiseen sisällyttämällä aineistoja uusiin tuotteisiin, liittämällä siihen mainontaa tai käyttämällä muita liiketoimintamalleja
- Käyttö olisi sallittua riippumatta siitä, mitä teknistä hakumenetelmää loppukäyttäjä käyttää

- [91] Millaisilla yleisillä reunaehdoilla tällainen "selventäminen" olisi mahdollinen?

Linkittäminen. Avoimessa tietoverkossa laillisesti yleisön saataville saatettu aineisto, joka on vapaasti saatavilla

- Linkittäminen katsottaisiin tekijänoikeudessa yleensä sallituksi
- Rajoituksia tulisi luonnollisesti tekijänoikeuden ulkopuolelta (mm. laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa, tavaramerkkilaki, yksityisyyden suojaa ja henkilötietoja koskeva lainsäädäntö jne.)

- [92] Olisiko mahdollista selventää linkityksen tekijänoikeudellista arviointia lakia muuttamatta?
- [93] Mitkä tekijänoikeudelliset seikat muodostuisivat merkityksellisiksi? Moraaliset oikeudet?

Tieteellinen ja tekninen tieto. Avoimessa tietoverkossa laillisesti yleisön saataville saatettu aineisto, joka on vapaasti saatavilla

- Tutkimuskäyttö olisi sallittua kaikkea tieteellistä ja muuta tutkimuskäyttöä varten
- Tieteellisten kirjastojen tietopalvelu voitaisiin organisoida siten, että asiakkaalle voidaan toimittaa artikkeleita sähköpostitse pdf-muodossa

- [94] Miten voitaisiin selventää aineistojen käyttöä tieteellisessä tarkoituksessa?
- [95] Mitä ongelmia saatavuudessa on?

Eräät opinnäytetyöt. Opinnäytetyöt oppilaitoksissa ja korkeakouluissa

- Kaikenlaisen aineiston käyttö laillisista lähteistä olisi sallittua opinnäytteissä
- Edellytyksenä olisi, että opinnäytetyötä ei levitetä oppilaitoksen tai korkeakoulun ulkopuolelle (luvat hankittava levitystä varten)
- Opiskelija voisi kuitenkin käyttää opinnäytettä referenssinä esimerkiksi työnhaussa

- [96] Voisiko vapaus ulottua opinnäytteen siirtämiseen oppilaitoksen ulkopuolelle tilaajalle?
- [97] Vai pitääkö tilanteen olla ”closed circuit” -käyttö oppilaitoksessa?

Mediakasvatus. Väkivallan ehkäisykasvatus, empatiakasvatus (esim. alle 10-vuotiaille)

- Monenlaisen aineiston käyttö monista laillisista lähteistä olisi sallittua ammattimaisesti järjestetyssä toiminnassa, mukaan lukien koulujen mediakasvatus

- [98] Voisivatko kaikki oikeudenhaltijat lähteä näihin talkoisiin?

Julkinen taidevaranto. Julkisessa omistuksessa oleva taidevaranto

- Kuvia kaikista valtion ja kuntien omistuksessa olevista taideteoksista voitaisiin asettaa nähtäville avoimeen tietoverkkoon
- Samoin verkossa olevat teokset olisivat yleisön katsottavissa museoissa ja vastavissa yleisölle avoimissa laitoksissa
- Muodostettaisiin ajatus kansallisesta taidekokoelmasta

- [99] Miten voitaisiin edistää kansalaisten mahdollisuutta päästä osalliseksi kansallisista taidevarannoista?
- [100] Voitaisiko ajatella sellaista periaatetta, että julkiseen kokoelmaan hankittu teos tulee sekä laitoksen tiloissa vierailevien kansalaisten että verkon kautta virtuaalisten kävijöiden saataville?

2.5.24 Eräitä yksittäisiä kysymyksiä

Keskusteluissa ja lausuntokierroksilla on viime vuosina esiintynyt viittauksia mm. seuraavanlaisiin mahdollisiin tekijänoikeuslain tai käytäntöjen selventämistarpeisiin. Luettelo ei ole tyhjentävä.

Julkinen esittäminen. Pitäisikö ”julkista esittämistä” selventää laissa?

Julkaiseminen – julkistaminen. Onko erotteluun ”julkaiseminen – julkistaminen” enää tarvetta nykypäivänä? Tulisiko määritellä ”julkaiseminen verkkoympäristössä”?

Opetustilanteet. Opetukseen liittyvien tekijänoikeuskysymysten selventäminen

- mm. kuvataiteen käyttö opetuksessa
- etä- ja verkko-opetuksen erityiskysymykset

Kirjastojen ”kaukolainaustoiminta”. Kirjastot: digitaalinen lainaaminen, mitä se on?

Sitaattioikeus. Sitaattioikeus ja sen laajuus

- pitääkö lainattavan osan olla itsenäisesti tekijänoikeudella suojattu vai ei?
- kaikki sitaattisäännökset laissa samaan pykälään?

Sähköisten palvelujen maailma. Sähköisten palvelujen oikeudellisen suojan ja seuraamusten kokonaistarkastelu (teosten tekninen suoja, ehdollisen pääsyn suoja, ”sähkökauppalaki”)

Kiertämiskiellon rikkominen. Teknisen toimenpiteen kiertämiskeinon kiellon rikkomisen asianomistajarikokseksi?

Kuvataideväärennökset: Miten väärennökset saadaan pois markkinoilta?

Oikeusturvakeinot

- mikä on riita-asiaa, mikä rikosasiaa?
- oikeusturvan saatavuus (muissa EU-maissa, EU:n ulkopuolella)?

3 POLITIIKKA, HALLINTO JA TOIMINTAKENTÄT

3.1 TEKIJÄNOIKEUSPOLITIikka

Vuonna 2003 työnsä aloittaneen hallituksen toimikauden aikana tekijänoikeus on saanut osakseen runsaasti huomiota. Tämä on näkynyt sekä hallituksen ohjelmassa ja strategia-asiakirjassa että käytännön toiminnassa ja julkisuudessa.

Kiteytyksen kohteena oleva opetusministeriön ja kulttuuriministerin toimialan tekijänoikeuspolitiikka muodostuu kahdesta pilarista:

I. TEKIJÄNOIKEUSLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTAMINEN

Vuoden 2003 hallitusohjelmassa todettiin, että ”hallituskaudella uudistetaan tekijänoikeuslainsäädäntö”.

Tätä täsmennettiin hallitusohjelman politiikkaohjelmiin kuuluvan tietoyhteiskuntaohjelman syntysanoissa: ”tekijänoikeuslainsäädäntöä kehitetään vastaamaan tietoyhteiskunnan vaatimuksia” ja ”tekijänoikeuslainsäädäntöä kehitetään tasapainoisesti ottaen huomioon tekijöiden, teollisuuden, käyttäjien ja kuluttajien edut”.

Edellä sanottu on sisältänyt EU-direktiivien mukaiset ja muut tarpeelliset muutokset lainsäädäntöön. Opetusministeriö on huolehtinut ja huolehtii valmistelusta ja valmistelun rakenteista ja resursseista.

II. TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN TOIMIVUUDEN KEHITTÄMINEN

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen tietoyhteiskuntaohjelman pohja-asiakirjan mukaan ”aloitetaan tekijänoikeusjärjestelmän ja tietämyspohjan kehittäminen tietoyhteiskunnan vaatimuksia vastaavaksi”.

Tämä on tarkoitettu sisältämään tiedotustoimintaa tekijänoikeuden tunnetuksi tekemiseksi ja ymmärrettävyyden parantamiseksi, koulutusta ja koulutussisältöjen kehittämistä ja tuottamista, hyvien käytäntöjen, lisensioinnin ja sopimusten kehittämistä yhteistyössä sidosryhmien kanssa ja muita toimia, kuten teknisten suojausjärjestelmien käyttöön ottoon liittyviä toimia ja markkinoiden seurantaan täsmällisillä menetelmillä.

Opetusministeriö on esittänyt ja eduskunta hyväksynyt valtion talousarvioon järjestelmän kehittämiseen rajoitettuja mutta periaatteellisesti tärkeitä resursseja.

Myös hallituksen strategia-asiakirjassa kiinnitettiin huomiota tekijänoikeuteen. Siinä on korostettu tekijänoikeusjärjestelmän jatkokehittämistä ja tietämyspohjan laajentamista tietoyhteiskunnan erityispiirteet huomioon ottaen.

Hallituksen strategia-asiakirjan vuoden 2005 koulutus ja kulttuuri -jaksossa todettiin: ”Luovan työn taloudellinen arvo syntyy tekijänoikeuksista. Monet teollisuudenalat perustuvat suojatun aineiston tuotantoon, jakeluun tai muuhun hyödyntämiseen. Tavoitteena on vahvistaa tekijänoikeusjärjestelmän toimivuutta sekä muodostaa hyviä käytäntöjä kulttuurin ja sisältöjen tuotannon taloudellisen arvon vahvistamiseksi. Tekijänoikeusjärjestelmää kehitetään tasapainoisilla ja kestäville ratkaisuille ottaen huomioon sekä tekijöiden ja muun tuotantoportaan että aineistojen jakelijoiden, käyttäjien, kuluttajien ja muiden hyödyntäjien edut ja tarpeet. Järjestelmän toimivuutta vahvistetaan tietämyksen ja osaamisen lisäämisellä sekä tiedottamisella.”

Tekijänoikeuspolitiikan toteuttamisen edellytykset

Sekä kaavailtujen että toteutettujen lainsäädännön muutosten ja muiden toimenpiteiden vaikutusten jatkuva arviointi on keskeistä.

Vaikuttavuusarvioinnit ovat tärkeä osa kehittämistä. Tähän kuuluvat:

- Toimintaympäristön muutosten jatkuva tunnistaminen
- Skenaarioiden muodostaminen
- Taloudelliset mittaukset ja markkinoiden seuranta, mittarit, mekanismit
- Toimivuuden arviointi ja laadullinen arviointi
- Osapuolien kuuleminen
- Kansainvälinen vertailu, benchmarking

Tekijänoikeuden taloudellisen merkityksen mittauksen alueella Suomi kuuluu pioneerityön tekijöihin ja metodien kehittäjiin. Tekijänoikeudellisten alojen merkitys kansantaloudessa on ollut ensimmäinen tutkimuskohde. Seuraavina tarkastelun kohteina ovat jatkotyössä itse varsinainen tekijänoikeuksien talous, tekijänoikeudesta eriasteisesti riippuvien alojen arvoketjut ja -verkot, ja lopulta, haastavimpana, tekijänoikeuksien ”asset value”. Voitaissiinko määritellä ja mitata henkisen omaisuuden kansankapitaalia, samalla tavoin kuin tunnetaan metsien määrä ja arvo ja kartunta?

Erittäin tärkeä tehtävä on myös asioiden hoidossa käytössä olevan asiantuntemuksen ja tietämyspohjan vahvistaminen edelleen ja sekä hallinnon että eri alojen kannalta oikean tiedon organisoiminen ja saatavuus.

Toimintaprosessien avoimuudella ja osapuolten välisillä yhteyksillä samoin kuin kaikkien asianosaisten kuulemisella on elintärkeä merkitys.

Kansainvälinen verkottuminen kansainvälisesti ja keskustelu kansainvälisillä foorumeilla ovat välttämättömiä. Mikään merkittävä kehityskulku ei enää ole kansallisissa eris-tyksissä.

3.2 LAINSÄÄDÄNTÖ JA VALTIONHALLINTO

Tekijänoikeuslainsäädäntö on jatkuvan muutoksen kohteena. Tätä kuvastaa oheinen kuva lainsäädännön muutoshistoriasta vuosina 1980–2006.

Lainsäädännön muutostyön valmistelumenetelmänä Suomessa on käytetty aikaisemmin laajapohjaista komiteatyötä, nyttemmin suppeampaa toimikuntamallia, johon on yhdistetty erillisiä selvityksiä, tutkimustoimintaa, kontakteja kenttään, kuulemisia ja neuvotteluja.

Jatkuva pohjoismainen yhteydenpito ja yhteistyö muodostaa uudistuksen valmistelulle kokemus-, vertailu- ja analyysiperustan merkittävän laajennuksen.

1990-luvun alkuun asti lain uudistusprosessia pitivät liikkeellä kansalliset kehittämistarpeet. Tätä työtä tuki ja vahvisti asiasta vastaavien ministeriöiden pohjoismainen yhteistyö. Pohjoismaissa olivat suurin piirtein samaan aikaan esillä samat kysymykset.

Tilanne muuttui ETA-sopimuksen ja Suomen EU-jäsenyyden kautta. Vuosina 1991–2001 annettiin Euroopan yhteisön piirissä seitsemän tekijänoikeutta koskevaa direktiiviä ja 2004 vielä tekijän- ja teollisoikeuksien täytäntöönpanoa koskeva ns. enforcement-direktiivi. Samana ajanjaksona syntyivät WTO:n TRIPS-sopimus ja WIPO:n vuoden 1996 sopimukset (WCT ja WPPT). Työn painopiste oli vuoroin Brysselissä ja Genevessä, vuoroin Helsingissä.

Euroopan yhteisön direktiivit sanelivat suurelta osin tekijänoikeuslainsäädännön kehittämisen asiakysymyksiä ja aikataulua vuodesta 1995 vuoteen 2006. Vuonna 2001 annetun tekijänoikeusdirektiivin (ns. tietoyhteiskuntadirektiivi, ”Infosoc Directive”) kansallinen voimaansaattaminen vuosina 2002–2005 muodostui poikkeuksellisen laajaksi ja vaativaksi prosessiksi. Tähän mennessä oli viimeksi kuluneiden yli kymmenen vuoden aikana kertynyt lisäksi melkoinen joukko ”kansallisen agendan” kysymyksiä, joita sisällytettiin vuosina 2002 ja 2004 annettuihin hallituksen esityksiin.

Eduskunnan vuonna 2005 hyväksymien lainmuutosten ja vuoden 1996 WIPO-sopimusten voimaansaattamisprosessi on jatkunut vuoteen 2007 saakka. Osa lainmuutoksista tuli voimaan vuoden 2006 alussa, toinen osa vuoden 2007 alussa. Osa säännöksistä sekä WIPO-sopimusten voimaansaattamista koskevat lait tulevat voimaan vielä myöhemmin.

Vuoden 2001 tekijänoikeusdirektiivin kansallisen voimaansaattamisen jatkuessa EU:n jäsenmaissa vuoteen 2006 saakka on samalla käynyt ilmeiseksi, että on alkanut kausi, jolloin uusia tekijänoikeutta koskevia direktiivejä ei ole odotettavissa. Puheenjohtaja Barroson komission linjana on hillitä sääntelyä, karsia sääntelyhankkeita, parantaa sääntelyä, jos sellaista vielä ehdotetaan, ja ”antaa toimijoille mahdollisuus”. Yksi ilmaus uudesta suuntauksesta ja pehmeistä ohjauskeinoista on komission linja antaa eri asioista jäsenmaille ja eri alojen toimijoille suosituksia.

SUOMEN TEKIJÄNOIKEUSLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTAMINEN 1980–2006

1980	Valokopiointi, yksityinen käyttö
1983	Rooman sopimuksen ratifiointi
1984	Radio- ja tv-lähetysten nauhoittaminen opetuksessa Kasettimaksu Sanktiot piratismia vastaan Tekijänoikeusneuvosto
1986	Radio- ja tv-lähetysten edelleen lähettäminen Bernin konvention ja Yleismaailmallisen tekijänoikeussopimuksen ratifiointi
1991	Tietokoneohjelmat Esittävät taiteilijat, äänitetuottajat, radio- ja tv-yhtiöt Oikeudet valokuvaan
1993	Tietokoneohjelmadirektiivi Videotallenteiden jälleenmyynti
1995	Vuokrausdirektiivi, satelliitti- ja kaapelidirektiivi Rajoitukset, kuvataiteen jälleenmyyntikorvaus jne. Valokuvateoksen suoja tekijänoikeuslakiin
1996	Suoja-aikadirektiivi
1997	Tietokantadirektiivi
1999	Laki todistelun turvaamisesta
2005	Tietoyhteiskuntadirektiivi Yleisölle välittämisen oikeus Laillisen lähteen vaatimus Kirjastot, arkistot, museot Tekniset suojaukset Piraattituotteiden yksityinen maahantuonti Tekijänoikeudellinen tietoverkkorikos
2006	Jälleenmyyntikorvausdirektiivi Direktiivi tekijän- ja teollisoikeuksien tehostamisesta Liittyminen vuoden 1996 WIPO-sopimukseen (WCT, WPPT) Lainauskorvaus yleisistä kirjastoista

Lainuudistuksen seuraavan vaiheen asia-alueet

Tämä tilanne antaa EU:n jäsenmaille ja myös Suomelle hengähdystauon ja mahdollisuuden arvioida tekijänoikeuslainsäädännön ja -järjestelmän kehittämistarpeita omien ajatusten pohjalta ja nyt olemassa olevien direktiivien ja kansainvälisten sopimusten puitteissa.

Vuosien 2002 ja 2004 hallituksen esitysten johdanto-osissa esitettiin ajatuksia tekijänoikeuslain uudistamisen jatkosta ja identifioitiin sellaisia kysymyksiä tai asia-alueita uudistuksen seuraavaan vaiheeseen, joita ei ollut mahdollista valmistella aikaisemmin. Nämä esiin otettavat asiat sisältyvät myös tekijänoikeustoimikunnan työsuunnitelmaan.

- Tekijänoikeuden siirtymistä koskevat lain säännökset, lain 3 luku; tekijänoikeudellinen sopimusoikeus; osakysymyksenä ja omana selvityskohteenaan tekijänoikeuden siirtyminen työ- ja virkasuhteessa
- Tekijänoikeuslain kansainvälinen soveltaminen
- Lain selventäminen, yksinkertaistaminen tai ainakin selittäminen

Lainuudistuksen aikaan oli käynyt niin ikään ilmeiseksi, että on myös sellaisia useita tekijänoikeuslain osa-alueita koskevia kysymysnippuja, joiden läpikäynti, arviointi ja ajatusten

ja tulkintojen selventäminen on tarpeen riippumatta siitä, onko vielä kyetty identifioimaan todennäköistä lainsäädännön muutostarvetta. Arvioitiin, että merkittävien tällaisten olisi yleisölle välittämistä (kommunikaatio) koskevat lainkohdat ja niiden soveltaminen. Tämä oletus vahvistui syksyllä 2006 ns. DVB-H-lain (televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain muutos) valmistelun ja eduskuntakäsittelyn yhteydessä.

- Yleisölle välittämiseen (ml. radio- ja televisiolähetystoimintaan, sekä tilauspohjaiseen että muuhun tietoverkoissa tapahtuvaan saataville saattamiseen ja välittämiseen) liittyvät oikeudet, niiden rajoitukset ja muut säännökset

Tekijänoikeushallinto

Opetusministeriön tekijänoikeushallinnon tehtäväkenttä on laaja ja se ulottuu lainsäädännön valmistelusta ja hallintotehtävistä valtion oikeuksien hankintaa koskeviin neuvotteluihin sekä kansainvälisten sopimusten ja direktiivien valmisteluun.

Tehtäviin kuuluvat muun muassa:

- Lainsäädännön valmistelu; laajempia muutoksia 2–3 vuoden välein
- Direktiivejä ja muuta yhteisösääntelyä koskevat neuvottelut EU:n ministerineuvostossa; muu viranomaisyhteistyö
- Kansainväliset sopimusneuvottelut ja muu kansainvälinen yhteistyö muun muassa WIPO:ssa, WTO:ssa ja Unescossa
- Tekijänoikeusneuvoston lausunnot; valmistelu muistuttaa ylempien oikeusasteiden ratkaisujen valmistelua; 20 lausuntoa vuodessa
- Opetustoiminnan ja valtionhallinnon käyttöoikeussopimukset: kopiointi- ja nauhoitussopimusten neuvottelemineen, määrärahat valtion talousarviossa
- Yksityisen kopioinnin korvausjärjestelmän (hyvitysmaksu) edellyttämät selvitykset, neuvottelut ja päätökset
- Tekijänoikeusjärjestöjen hyväksyminen sopimuslisenssisopimuksia tekemiksi järjestöiksi; tämän edellyttämä valvonta ja seuranta
- Tekijänoikeusjärjestöjen hyväksyminen hallinnoimaan yksityisen kopioinnin hyvitysmaksua ja kuvataiteen jälleenmyyntikorvausta, valvonta ja seuranta
- Tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden edistäminen
- Tekijänoikeusalan koulutuksen ja tiedotustoiminnan hoitaminen ja edistäminen

Tekijänoikeus on osa henkisen omaisuuden oikeuksia eli teollis- ja tekijänoikeuksien kokonaisuutta. Tekijänoikeuksien ja teollisoikeuksien suoja kohdistuu eri tuotteisiin. Vain harvoin (esim. äänilevy, jossa tekijänoikeuslain mukaiset oikeudet ja tavaramerkki) sama tuote voi olla sekä tekijänoikeus- että teollisoikeussuojan kohteena.

Tekijänoikeusasioita hoidetaan kulttuuriministeriössä tai vastaavassa ministeriössä noin puolessa maailman maista. Useimmissa niistä maista, joissa tekijänoikeutta hoitaa kulttuuriministeriö, teollisoikeusasioita hoidetaan teollisuus-, elinkeino- tai vastaavassa ministeriössä. Muissa maissa asiat ovat joko oikeusministeriössä, kauppa- ja teollisuusministeriössä tai muissa keskushallinnon elimissä.

Suomessa tekijänoikeushallinnon tehtävänä on runsaan kahdenkymmenen vuoden ajan ollut myös keskitetty sopiminen aineistojen käyttöoikeuksista koulutusjärjestelmässä ja valtionhallinnossa. Tulevaisuutta ajatellen voidaan näiden kehittämistä kaavailla vaihtoehtoisin eri suuntiin:

Analogisen maailman osalta:

- Nykyisenkaltainen oppilaitosten ja valtionhallinnon valokopiointia sekä opetusnauhoitusta/tallentamista koskeva keskitetty sopiminen jatkuu
- Keskitetyn sopimisen asteittainen hajauttaminen; kukin käyttäjätaho huolehtii mahdollisesti parhaiten omista tarpeistaan
- Jokin muu malli, mikä?

Digitaalisten käyttöoikeuksien hankinnassa ovat näkyvissä:

- Oppilaitoskentän aineistojen hankinnan tarpeet (esim. verkko-opetus)
- Aineistojen hankinta tietoverkkojen avulla yleisesti käytettäväksi (kirjastojen painetun aineiston rinnalle)
- Käyttöoikeuksien hankinta valtion laitosten tai valtion rahoituksen piirissä olevien laitosten yleisölle suunnattua toimintaa varten (esim. museot)

3.3 TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN TOIMIVUUDEN KEHITTÄMINEN

Tekijänoikeuslainsäädännön muutostarpeita ja järjestelmän kehittämistarvetta arvioitaessa on syytä myös tarkastella sitä, miten tekijänoikeusjärjestelmä toimii ja missä määrin tekijänoikeus vastaa käytännössä ajan vaatimuksia.

Tällaista tarkastelua on viime aikoina tehty joissakin maissa (mm. Tanska ja Yhdistyneet kuningaskunnat, UK). Tanskassa (”arbejdsprogram for ophavsretten”, 2004) todettiin, että tekijänoikeusjärjestelmä on perusteiltaan terve. Tarvitaan hienosäätöä ja huomiota tekijänoikeuden toimivuuden edistämiseen.

UK:ssa useiden ministeriöiden toimeksiannosta vastikään koko henkisen omaisuuden järjestelmää koskeneessa laajassa arvioinnissa (The Gowers Review, 2006) päädyttiin siihen, että nykyinen järjestelmä toimii yleisesti ottaen tyydyttävästi. Henkisen omaisuuden järjestelmä tarjoaa olennaisen puitteen innovaation ja luovuuden suojaamiselle ja edistämiseksi sekä teollisuuden että taiteilijoiden kannalta. Konkreettisia korjaamista vaativia ”löydöksiä” Andrew Gowers esitti tekijänoikeuden alueelta vain kourallisen.

Suomessa vuosituhaten vaiheesta lähtien ja erityisesti pääministeri Matti Vanhasen hallituksen kaudella tekijänoikeuspolitiikka on laajentunut lainsäädännön uudistamisesta ja täytäntöönpanon varmistamisesta siihen, että kiinnitetään enenevää huomiota myös tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuteen kokonaisuutena. Lainsäädännöllä ei voida ratkaista kaikkia kysymyksiä. Suurin osa tekijänoikeuden ”elämästä” on eri osapuolten välistä sopimista, lisensiointia, oikeuksien ostamista ja myymistä. Voidaankin kysyä: miten aktiivinen rooli valtiolla tulisi olla näillä alueilla?

Tekijänoikeusjärjestelmää on jatkossa syytä kehittää mm. seuraavissa jaksoissa mainituilla toimenpidealueilla. Toimivuuden arviointi on kaiken toiminnan ja sen suunnittelun pohjana.

3.3.1 Tiedotustoiminta

Vuosien 2002 ja 2004 hallituksen esityksen käsittelyn yhteydessä eduskunnassa korostui tiedotustoiminnan lisäämistarve. Kohderyhminä ovat sekä ammattilaiset että tavalliset kansalaiset ja nuoriso.

Välineinä ovat www-sivut, tiedotusaineistot ja tilaisuudet.

Tietoverkkoaineiston tekijänoikeusmerkintöjen kehittäminen on yksi tähän liittyvistä toimenpiteistä.

3.3.2 Koulutuksen lisääminen ja kehittäminen

Koulutuksen kehittäminen on tärkeimpiä tehtäviä tehtäessä tekijänoikeusjärjestelmää tunnetuksi ja ymmärrettäväksi.

Koulutuksen tarve on ilmeinen ja tämä korostui eduskunnassa aivan erityisesti. Koulutuksen kehittäminen on laaja kysymys ja se edellyttää riittävien määrärahojen varaamista usean vuoden pitkäjänteiseen työhön, aineistojen tuottamiseen ja itse koulutukseen.

Laaja projektisuunnittelu on opetusministeriössä aloitettu. Kohderyhmiin kuuluvat opettajat ja eri ammattilaisryhmät sekä koulutusjärjestelmän eri osa-alueet:

- Opettajien koulutus
- Tekijänoikeus peruskoulussa ja lukiossa
- Tekijänoikeus ammatillisessa koulutuksessa
- Tekijänoikeus yliopistotasolla
- Ammattilaisille tarkoitettu kurssi- ja seminaaritoiminta koulutusjärjestelmässä ja sen ulkopuolella
- Koulutussisältöjen tuottaminen ja sen koordinointi

3.3.3 Hyvien käytäntöjen edistäminen

Tavoitteena on pysyvien vaikutusten aikaansaaminen tekijänoikeusjärjestelmän ja lainsäädännön toimivuuden parantamisessa. Eri alojen eri osapuolet ovat tässä avainasemassa.

Vaikeimmissa asioissa on ajateltavissa, että valtio tarjoaa osapuolille hyviä palveluksia, ”käsivarren mitan etäisyydeltä”.

Tämä edellyttää kentän ja toimintojen hyvää tuntemusta, ja se saattaa edellyttää tutkimuspanostusta, selvitysten teettämistä tai puolueettoman neuvotteluavun tarjoamista vaikeuksissa oleville osapuolille.

Selvitystoimien tuloksena voi olla sopimustoiminnan oppaita ja käsikirjoja sekä muuta tietoaineistoa eri alojen ammattilaisten käytettäväksi.

3.3.4 Tekijänoikeuden kollektiivinen hallinnointi

Toimivien ja tehokkaiden hallintomallien ja käytäntöjen kehittämisen tukeminen.

3.3.5 Tekijänoikeuden loukkaukset – piratismi

Työskentely tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden edistämiseksi sisältää monia tehtäviä myös julkiselle vallalle. Lainsäädännön ja täytäntöönpanojärjestelmän ylläpidon lisäksi tarvitaan myös muuta toimintaa ja mm. viranomaisten välistä yhteistyötä. Eri alojen yksityisten osapuolten toimet eivät riitä. Monissa maissa on viranomaisilla yhteistyössä muiden osapuolten kanssa laajoja piratismiin vastaisia toimintaohjelmia.

Toimenpiteitä, joilla piratismiin vaikutuksia rajoitetaan:

- Lainsäädännön pitäminen vaatimusten tasalla; laissa olevat sanktiot ja keinovalikoimat
- Aineiston laillisen saatavuuden edistäminen ja lisensiointisysteemien sujuvuus toimivat sinänsä piratismia vastaan
- Tiedottaminen ja ammattilaisten koulutus
- Oikeudenhaltijoiden, teollisuuden ja kaupan ponnistelujen tukeminen piratismiin vastaisessa työssä; yksityisten osapuolien ja viranomaisten välinen yhteistyö
- Suomen maantieteellisestä asemasta aiheutuvat erityistoimet; Suomen lähialueiden piraattimarkkinoihin vaikuttaminen; yhteydet muiden maiden viranomaisiin ja muihin toimijoihin
- Viranomaisten välinen kansainvälinen yhteistyö
- Tietopohjan muodostaminen mm. kopiointimarkkinoiden ja teknisten suojakeinojen käyttöönoton organisoidulla seurannalla

3.3.6 Tekijänoikeuden tutkimus

Tekijänoikeuden tutkimukseen kiinnitetään huomiota korkeakouluissa, yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa.

Olisi toivottavaa, että Suomen Akatemia ja myös Sitra tukisivat tekijänoikeudellisia tai tekijänoikeuskysymyksiä sisältäviä tutkimushankkeita.

3.4 POHJOISMAINEN YHTEISTYÖ

Tekijänoikeutta koskeva pohjoismainen yhteistyö alkoi lainsäädännön kehittämisen alalla jo 1930-luvulla. Yhteistyö on jatkunut ja jatkuu edelleen. Sen tuloksena on ollut vuosien 1960-61 perusteiltaan ja monilta yksityiskohdiltaan hyvin samanlainen lainsäädäntö Pohjoismaissa.

Uudistuksen vaiheet 1970–1990 ovat tuottaneet useita lähes yhtäaikaista ja yhteisesti pohdittuja uudistuksia. Vuodesta 1995 lähtien Suomi ja Ruotsi kuuluvat Tanskan ohella Euroopan yhteisöön ja Norja ja Islanti lisäksi Euroopan talousalueeseen (ETA). Kaikki Pohjoismaat ovat sidottuja EU:n direktiiveihin.

Vuodesta 1995 lähtien Pohjoismaat ovat tehneet yhteistyötä EU:n direktiivien vaatimuksia arvioitaessa ja valmisteltaessa niiden mukaisia lainmuutoksia. Pohjoismaat ovat myös yhdessä vaikuttaneet monien direktiivien saamaan sisältöön.

Yhteistyöllä voidaan yhdistää kokemukset, tilanneanalyysi, tietopohja ja ratkaisujen ideointi.

Kaikissa Pohjoismaissa tunnustetaan pyrkimys tärkeissä asioissa yhdensuuntaisiin ja yhteen toimiviin ratkaisuihin. Toimimalla yhteistyössä Pohjoismaat muodostavat yksittäisiä maita vahvemman yksikön Euroopassa ja laajemminkin.

3.5 TEKIJÄNOIKEUS EUROOPAN UNIONISSA

Euroopan yhteisö aktivoitui 1980-luvun lopulla tekijänoikeuskysymyksissä. Vuoden 1988 vihreän kirjan jälkeen seurasi hyperaktiivinen direktiivien valmisteluvaihe 1991–2001. Valmistui seitsemän tekijänoikeusdirektiiviä.

Perusteena direktiivien antamiselle on ollut Euroopan taloudellinen integraatio ja sisämarkkinoiden luominen. Tavoitteena on kaupan esteiden poistaminen ja tavaroiden sekä palvelujen vapaa liikkuvuus. Tähän voidaan vaikuttaa muun muassa yhtenäistämällä kansallisia säädöksiä.

Vireillä on komission ehdotus direktiiviksi teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamiseen tähtäävistä rikosoikeudellisista toimenpiteistä. Se on jatkoa siviiliprosesseja koskevalle vuoden 2004 enforcement-direktiiville. Sen käsittelyä hidastaa erimielisyys oikeusperustasta ja direktiivin laajuudesta.

Euroopan Unionista on tullut myös aktiivinen toimija tekijänoikeuden alan kansainvälisten sopimusten alueella. Poliitiikkana on se, että myös Euroopan yhteisö liittyy kansainvälisten sopimusten osapuoleksi.

Direktiivien valmistelu on sitonut jäsenvaltioiden kansallisia voimavaroja EU-lainsäädäntöä koskevaan työskentelyyn välillä vuosiksi. Väliaikoina jäsenvaltioissa on ollut käynnissä direktiivien mukaisten muutosten tekeminen kansallisiin lainsäädäntöihin.

Vuodesta 2004 on ollut käynnissä direktiivien muodostaman sääntelypuutteen yhtenäistäminen.

Euroopan Unionin perustuslakia koskevien neuvottelujen yhteydessä esillä oli intensiivisesti kysymys henkisen omaisuuden sääntelyn uudesta oikeusperustasta (uuden artiklan muodossa). Samoin esillä oli sääntelyn, toimivallan ja menettelytapojen muotoilu suhteessa kolmansiin maihin (erityisesti kauppapoliittisen artiklan osalta). Tekijänoikeuden olemassaolo, suojan myöntäminen, sen ulottuvuudet ja suojataso eivät ole kauppapoliittisia asioita. Ne ovat yhteisön sisällä lainsäädäntöasioita.

Euroopan Unionin perustuslakia koskeneiden Ranskan ja Hollannin kansanäänestysten jälkeen vahvaksi linjaksi on muodostunut pyrkimys sääntelyn yksinkertaistamiseen ja laadun parantamiseen. Tässä tilanteessa korostuu sääntelyn vaikutusarviointien merkitys.

Tämän mukaisesti Euroopan komissio on pidättäytynyt mm. vuonna 2006 uusien sääntöehdotusten antamisesta.

Vielä keväällä 2005 komissio kaavaili direktiiviehdotuksen antamista esimerkiksi tekijänoikeuden kollektiivisesta hallinnoinnista. Osa edellä sanottua linjaa oli se, että direktiivin sijasta komissio antoi syyskuussa 2005 suosituksen online-musiikkipalvelujen lisensioinnista.

Tekijänoikeuksia koskee vahvasti moni komissiossa vireillä oleva muu hanke, muun muassa digitaalisia kirjastoja koskeva aloite. Komissio antoi heinäkuussa 2006 digitoimis-

ta, kulttuuriaineiston online-saatavuudesta ja säilyttämisestä suosituksen, joka koskee laajasti myös tekijänoikeuksia.

Euroopan yhteisön tekijänoikeusdirektiivit 1991–2004

- Tietokoneohjelmadirektiivi (91/250/ETY)
- Vuokraus- ja lainausdirektiivi (92/100/ETY)
- Satelliitti- ja kaapelilähetysdirektiivi (93/83/ETY)
- Suoja-aikadirektiivi (93/98/ETY)
- Tietokantadirektiivi (96/9/EY)
- Tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivi (2001/29/EY)
- Kuvataiteen jälleenmyyntikorvausdirektiivi (2001/84/EY)
- Teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisdirektiivi (2004/48/EY)

Komissio on arvioinut vuonna 2005 tietokantadirektiivin vaikutusta. Vuonna 2006 ovat olleet vireillä mm. vaikutusarvioinnit, jotka koskevat yksityisen kopioinnin korvaamista laitemaksuilla, sopivalla hyvityksellä. Komissio pohtii myös kysymystä ainakin äänitteiden suoja-aikojen pidentämisestä.

Ajatukset tekijänoikeuden yleisestä tai laajemmasta harmonisoinnista tai eurooppalaisesta tekijänoikeuslaista ovat siirtyneet kauemmaksi tulevaisuuteen.

Komissio valvoo ja seuraa jäsenvaltioiden lainsäädännön direktiivien mukaisuutta. Suomen ja monen muun jäsenvaltion kohdalla esillä on ollut se, täyttääkö Suomen lainsäädäntö vuoden 1992 vuokraus- ja lainausdirektiivin vaatimukset. Tässä asiassa on vuoden 2006 lopulla tehdyllä lainmuutoksella ja vuoden 2007 valtion talousarviossa syntynyt yleisten kirjastojen lainaustoiminnan korvaamista koskeva ratkaisu. Eduskunta edellytti, että hallitus tutkii mahdollisuutta laajentaa järjestely koskemaan myös opetusta ja tutkimusta palvelevien kirjastojen lainaustoimintaa.

Direktiivien vaikutuksista

EU-direktiivien vaikutuksena tekijänoikeuslainsäädäntö on mutkistunut ja siihen tehtyjen osittaisuudistusten määrä on tihentynyt. Monia direktiivien vuoksi tehtyjä lainmuutoksia ei parhaalla tahdollakaan voi pitää parannuksina, ja useita niistä on ollut vaikea selittää poliittisille päätöksentekijöille. Tämä johtuu siitä, että kansallisia muutoksia tehtäessä ei Brysselissä ole enää ollut ketään, joka olisi kyennyt kertomaan, miksi jokin direktiivisäännös on syntynyt ja mikä on sen tulkinta. Asia on jossain määrin toisin tuoreempien direktiivien osalta.

Tavoitteena ollut eurooppalainen lainsäädäntöjen harmonia ei myöskään ole direktiivien kautta merkittävästi edistynyt.

Tekijänoikeuslainsäädännön jatkokehittelyssä on muistettava ainakin merkittävämmissä asioissa arvioida se, minkä liikkumavaran direktiivit jättävät jäsenvaltioille.

3.6 KANSAINVÄLINEN TEKIJÄNOIKEUS JA KANSAINVÄLISET JÄRJESTÖT

3.6.1 Kansainvälinen sopimusjärjestelmä

Tekijänoikeuslainsäädännön kansainvälinen soveltaminen on globalisaation tilanteessa ja tietoverkkokehityksen vuoksi tärkeämpää kuin koskaan. Kansainvälinen ulottuvuus perustuu kansainvälisiin sopimuksiin ja soveltaminen puolestaan sopimusten vaatimuksiin ja kansalliseen lainsäädäntöön.

Kansainvälisten sopimusten yksi vaikutus on kansallisten lainsäädäntöjen jonkinasteinen harmonisointi ja mahdollisuus siihen, että ne ovat yhteentoimivia.

On myös tapana, että kansainvälisiin sopimuksiin liittyneet valtiot noudattavat sopimuksia, joiden osapuolia ne ovat.

Tästä syystä ja myös tekijänoikeuden kansainvälisen käytännön toimivuuden syistä – aineistojen kansainvälisen levityksen tilanteissa – on hyvä, että kansainväliset sopimukset tunnetaan ja niitä noudatetaan.

Lainsäädäntöjä kehitettäessä on pidettävä mielessä kansainvälisten sitoumusten jättämät liikkumavarat.

3.6.2 WIPO

Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO (World Intellectual Property Organization) on keskeinen hallitustenvälinen tekijänoikeusjärjestelmän kansainvälinen kehittämisfoorumi. WIPO hallinnoi suurta määrää henkisen omaisuuden alan kansainvälisiä sopimuksia.

Kansainvälisen sopimusjärjestelmän kehittäminen tekijänoikeuden alalla on WIPOssa jatkuvaa työtä. Suomi on tässä työssä aktiivinen vaikuttaja. Kansainvälisillä sopimuksilla on merkitystä maailmanlaajuisen harmonisoinnin kannalta.

WIPO on erittäin tärkeä teknisen avun ja kehitysyhteistyön järjestö henkisen omaisuuden alueella. Suomi osallistuu tähän mm. järjestämällä yhteistyössä WIPO:n kanssa vuosittain koulutustilaisuuden pääasiassa kehitysmaista tuleville asiantuntijoille (vuodesta 1994 lähtien lähes 100 osallistujaa lähes 40 kehitysmaasta). Suomessa on lisäksi kehitelty omaa laajempaa kehityshanketta luovien toimialojen, reilun kulttuurin ja tekijänoikeuden alalla.

Näiden lisäksi WIPO on tärkeä keskustelu- ja ajatusten kehittelyfoorumi. Viime aikoina WIPO:n piirissä on kehitelty ajatuksia tekijänoikeuden merkityksestä luoville toimialoille ja on mm. luotu metodologia tekijänoikeudellisten alojen kansantaloudellisen merkityksen tutkimisesta. Metodologian kehittäminen tapahtui Suomen aloitteesta ja tuella.

Ajankohtaisia kysymyksiä ovat tekijänoikeuden kansainvälisen sopimusjärjestelmän saattaminen ajan tasalle uusilla sopimuksilla, kysymys sovellettavasta laista ja kansainvälisen järjestelmän alueellisuudesta ja kysymys kansainvälisten sopimusten sallimista rajoituksista tekijänoikeuteen ja lähioikeuksiin.

Käynnissä on koko tekijänoikeuden ja lähioikeuksien kansainvälisen sopimusjärjestelmän saattaminen ajan tasalle. Ensimmäinen suuri askel tässä olivat vuoden 1996 WIPO-sopimukset, WIPO:n tekijänoikeussopimus ja WIPO:n esitys- ja äänitesopimus. Sopimukset valmisteltiin ja neuvoteltiin Suomen johdolla.

Vireillä ovat edelleen audiovisuaalisten esitysten suojaa sekä radio- ja televisioyrittäjien oikeutta lähetyksiinsä koskevien sopimusten tekeminen. Myös tämä työ on jatkunut Suomen johdolla.

Kehitysmaat ajavat myös perinteisten kulttuuri-ilmaisujen suojaa koskevan sopimuksen tekemistä.

Yhteistyötä WIPOssa ovat viime vuosina hidastaneet teollistuneiden maiden ja kehitysmaiden eri näkemykset kansainvälisen järjestelmän perimmäisistä tavoitteista ja kehittämistarpeista.

Vuonna 2004 joukko kehitysmaita ("friends on development") esitti WIPOssa ehdotuksen kehitysohjelmasta, jolla kehitysmaiden kehitys pyrittäisiin tuomaan WIPO:n kaiken toiminnan ytimeen. Tämä on sisältänyt myös sen, että ennen tämän tavoitteen saavuttamista uusia sopimuksia ei neuvoteltaisi. Keskustelut ovat jatkuneet WIPO:n yleisistuntojen välillä pidetyissä kokouksissa.

Teemoina ovat esillä olleet mm. tekninen apu, kapasiteetin vahvistaminen, vapaaehtoiset tuet vähiten kehittyneille maille, luova talous / tietämystalous, teknisen avun ja normien kehittelyn erottaminen toisistaan, asiantuntijoiden riippumattomuuden varmistaminen, tiedon ja tietämyksen saatavuuden varmistaminen ("treaty on a2k and technology"), vähiten kehittyneiden maiden prioriteettien heijastaminen kaikissa toimissa, avoimen yhteistyön projektit, digitaalisen solidariteettirahaston perustaminen, teknologian siirto, arviointi ja tutkimukset, tutkimukset, joilla osoitetaan IP-järjestelmän taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen merkitys, Afrikan valtioiden auttaminen, kumppanuustoimiston perustaminen ja kansalaisyhteiskunnan osallistumisen varmistaminen.

Kansainvälisessä tekijänoikeuden sopimuspolitiikassa myös Suomessa tulisi miettiä, millainen olisi se uusi agenda, joka takaisi maailmanlaajuisesti sopimusjärjestelmän kehittämismahdollisuudet. Ongelmana on mm. se, miten oikeuksien toimivuus voidaan järjestää maailmanlaajuisessa tietoyhteiskunnassa, sekä kysymykset sovellettavasta laista ja täytäntöönpanosta. Suomi on kehityksen ja kehityspolitiikan ystävä: Suomenkin edun mukaista olisi löytää vastaus siihen, millainen politiikka synnyttäisi uuden luottamuksen ilmapiirin ja miten EU voisi osallistua siihen rakentavasti.

3.6.3 WTO

Maailman kauppajärjestö on henkisen omaisuuden kaupanäkökohtia koskevan TRIPS-sopimuksen ja palvelujen kauppaa koskevan yleissopimuksen, GATS-sopimuksen, solmimisen jälkeen erittäin tärkeä valtioiden välinen foorumi myös kansainvälisen tekijänoikeusjärjestelmän kannalta.

TRIPS-sopimus sisältää tärkeitä aineellisia määräyksiä ja täytäntöönpanoa koskevia määräyksiä.

WTO:n sopimusjärjestelmä sisältää mekanismin valtioiden välisten riitojen ratkaisemisesta.

Tekninen apu ja kehitysyhteistyö ovat WTO-asioissa ja WTO:n puitteissa erittäin tärkeitä.

3.6.4 Unesco

Tekijänoikeus on usein esillä YK:n koulutus-, tiede- ja kulttuurijärjestössä Unescossa. Unescossa käsitellään mm. luovien toimialojen ja taiteilijoiden asemaa, tiedon saatavuuden politiikkaa, maailmanlaajuista tietoyhteiskuntakehitystä jne.

Tekijänoikeus on myös merkityksellinen Unescon piirissä vuonna 2005 tehdyn kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemista ja edistämistä koskevan yleissopimuksen kannalta.

Tasapainoiseen tekijänoikeuksien kansainväliseen kehitykseen voidaan vaikuttaa mm. sopimuksella perustetun rahaston kautta.

3.6.5 Euroopan neuvosto

Euroopan neuvostossa on tehty useita tekijänoikeutta koskevia alueellisia yleissopimuksia ja poliittisia asiakirjoja.

Euroopan neuvosto on hyödyllinen foorumi ajatusten kehittämiseen alueellisella tasolla varsinkin asioissa, joissa laajempi kansainvälinen yhteistyö ei vielä ole kehittynyttä.

3.6.6 Sopimusaloja, joilla tekijänoikeus on merkityksellinen

Tekijänoikeus on osa-alueena monissa kahden- tai monenvälisissä kansainvälisissä sopimuksissa.

Investointisopimuksissa henkisen omaisuuden oikeudet saatetaan sisällyttää investoinnin määritelmään. Tällöin on pidettävä tarkoin huolta siitä, että sopimuksen kohtelu- ym. velvoitteita muotoiltaessa otetaan huomioon henkisen omaisuuden oikeuksien erityissopimuksessa sovitut velvoitteet ja poikkeukset (mm. kansallisen kohtelun suhteen).

Vapaakauppasopimusten kohdalla esiintyy samantapaisia kysymyksiä kuin investointisopimusten kohdalla.

OPĒTUSMINISTERIŅĀ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 978-952-485-332-0 (PDF)

ISSN 1458-8102